

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Obor: Adiktologie

Anna Fomenková

Svátky a rituály v životě uživatelů návykových látek ve vybraných terapeutických komunitách

Festivities and rituals in the life of drug users in selected therapeutic communities

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.

Praha 2012

Autor práce: **Anna Fomenková**

Vedoucí práce: **Doc. MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.**

Oponent práce: **PaedDr. Martina Richterová-Těmínová**

Datum obhajoby: **11. 9. 2012**

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 26. 7. 2012

ANNA FOMENKOVÁ

Identifikační záznam

FOMENKOVÁ, Anna. *Svátky a rituály v životě uživatelů návykových látek ve vybraných terapeutických komunitách. [Festivities and rituals in the life of drug users in selected therapeutic communities]*. Praha, 2012. 92 s., 3 příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF a VFN. Vedoucí práce Doc. MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu této práce, Doc. MUDr. PhDr. Kamilu Kalinovi, CSc., za vedení práce, podporu, pomoc a cenné poznámky. Děkuji týmům terapeutických komunit o. s. Sananim za možnost sběru podkladů pro praktickou část bakalářské práce.

OBSAH

ABSTRAKT	8
1. ÚVOD.....	11
2. VYSVĚTLENÍ POJMŮ	13
2.1. SVÁTKY.....	13
2.2. RITUÁLY.....	13
2.3. TERAPEUTICKÁ KOMUNITA.....	13
3. RITUÁLY	15
3.1. ÚVOD K RITUÁLŮM.....	15
3.2. DRUHY RITUÁLŮ	16
3.3. SVÁTKY: RITUÁLNÍ OSLAVY	17
4. RITUÁLY V RODINĚ	19
5. RITUÁLY V TERAPEUTICKÝCH KOMUNITÁCH.....	22
5.1. PŘIJÍMACÍ RITUÁLY	23
5.2. ETAPOVÉ (PŘECHODOVÉ) RITUÁLY	25
5.3. UKONČOVACÍ RITUÁLY	26
5.4. RITUÁLY OČISTY A SMÍŘENÍ	26
5.5. DALŠÍ SVÁTKY V TERAPEUTICKÝCH KOMUNITÁCH.....	27
6. VÝZKUMNÁ ČÁST.....	28
6.1. CÍLE VÝZKUMU	28
6.2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
6.3. METODIKA VÝZKUMU	29
6.3.1. Kvalitativní výzkum	29
6.3.2. Semistrukturovaný rozhovor.....	30
6.3.3. Výzkumný soubor.....	30
6.3.4. Etické aspekty	30
6.3.5. Výhody a nevýhody užitých postupů	31
7. VÝSTUPY.....	32
7.1. SVÁTKY A DĚTSTVÍ.....	32
7.2. SVÁTKY V OBDOBÍ UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK.....	35

7.2.1. Slavení Vánoc v období užívání.....	35
7.2.2. Slavení Vánoc ve vztahu k užívání návykových látek	36
7.3. VÁNOCE V TERAPEUTICKÝCH KOMUNITÁCH	38
7.4. RIZIKA V OBDOBÍ SVÁTKŮ	40
7.5. RITUÁLY V TERAPEUTICKÉ KOMUNITĚ OČIMA KLIENTŮ	41
7.6. ZVLÁŠTNÍ ČÁST	42
7.6.1. Svátky ve vězení	42
7.6.2. Svátky u žen a u mužů	42
7.6.3. Vánoce „z okna“	43
7.6.4. Oslava Vánoc v komunitách Karlov a Němčice	44
7.6.5. Proměny prožívání Vánoc: krátká případová studie.....	46
8. SHRnutí VÝSLEDKŮ	48
9. DISKUZE A ZÁVĚRY.....	51
10. POUŽITÁ LITERATURA.....	55
11. PŘÍLOHY	57
11.1. DOTAZNÍK.....	57
11.2. PŘEPIS ROZHOVORŮ Z TERAPEUTICKÝCH KOMUNIT KARLOV A NĚMČICE.....	58
11.3. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	92

ABSTRAKT

Rozlišujeme dny všední a dny slavnostní, tedy svátky. Sváteční dny mají v průběhu roku své časové, prostorové i obsahové ukotvení, které spočívá zejména v provádění rituálních obřadů. Cílem bakalářské práce je popsat, do jaké míry se proměnilo slavení svátků a s nimi spojených rituálů u drogově závislých v průběhu jejich života. V návaznosti na toto téma se snaží zjistit, jak vnímají klienti terapeutických komunit rizikovost slavení svátků z hlediska relapsu. V neposlední řadě se práce zabývá spojením léčby a rituálu a tím, co rituál pro klienty v léčbě znamená. Výzkumné otázky sledují tuto tematickou osu.

Výzkumný soubor tvoří 17 klientů terapeutických komunit o. s. Sananim, kteří byli vybráni pracovníky těchto komunit a souhlasili s účastí na výzkumu. Práce je založena na kvalitativním přístupu. Sběr dat byl proveden formou semistrukturovaných rozhovorů. Z analýzy dat, která byla v první fázi provedena metodou vytváření trsů, ve druhé fázi pomocí metody zachycení vzorců (gestaltů), vyplynulo, že pro respondenty jsou nejdůležitějšími svátky Vánoce.

Vrcholným momentem Vánoc byla štědrovečerní večeře, což zůstalo pravidlem i v době užívání návykových látek. Část respondentů slavila Vánoce vyššími dávkami návykových látek, popř. kombinacemi látek či zkoušeli jiné druhy návykových látek. Rituály v terapeutické komunitě jsou jedním ze stěžejních prvků léčby. Riziko v období svátků z hlediska možného relapsu spočívá zejména v užití alkoholu, který je všudypřítomný a riziková je také samota.

Teoretická část práce se zaměřuje na obsah a význam vybraných svátků a rituálů typických pro naši kulturu, na místo rodinných rituálů ve vývoji člověka a na obsah a význam rituálů v terapeutických komunitách.

Klíčová slova: svátky, rituály, uživatelé návykových látek, terapeutické komunity

ABSTRACT

Every day of our life is either weekday or festive day. Celebrations, which are firmly established during the year, are represented mainly through rituals.

The aim of this study is to describe the extent to which the celebration of festivities changed during the life of drug addicts. In connection with this subject, the study is trying to determine, how do clients of the therapeutic communities perceive the risk of these festivities with regard to possible relaps. Finally, the study deals with the combination of the drug treatment and rituals and tries to specify what does the ritual in drug treatment mean for clients.

Research questions follow the thematic axis. The research group consists of 17 clients in two therapeutic communities under o.s. Sananim, who were chosen by the therapeutic communities workers and who agreed with a participation in the research.

The work is based on a qualitative approach. Data collection was conducted through semi-structured interviews. Data analysis, which was initially carried out by cluster, in the second phase using the method of capturing patterns (gestalt), showed that Christmas are the most important celebration for respondents.

The highlight of Christmas is the Christmas Eve dinner, which remained its rule even in the life period, which is characterized by using addictive substances.

Some respondents celebrated Christmas with higher doses of drugs than usual, or used drugs in combinations, which was also unusual, or tried other types of addictive substances, which was not their typical pattern .

Rituals in the therapeutic communities are one of the key elements in the treatment. The risk over the holiday period in terms of relapse is represented by the possibility of using alcohol, which is ubiquitous. The risk is also represented by loneliness.

The theoretical part focuses on these topics:

- 1) the content and significance of certain holidays and rituals typical for our culture

- 2) the place of family rituals in human evolution
- 3) the content and meaning of ritual in therapeutic communities.

Keywords: festivities, rituals, drug users, therapeutic communities

1. ÚVOD

Rituály jsou důležitou součástí života každého člověka, reagují na jeho duševní rozpoložení. Kvalita, frekvence a forma rodinných rituálů vypovídají o rozpoložení rodiny jako celku.

Volba ritualizovaných svátků (Vánoce, narozeniny) je výhodná ve své snadné uchopitelnosti- svátky slaví téměř každý, nicméně rodinné prostředí může v tomto období nabývat zcela jiného, zpravidla pozitivnějšího rázu než jindy. Zajímá nás, jak se rituál slavení svátků proměnil spolu s užíváním návykových látek a celkovou změnou životního stylu.

Zpočátku jsme uvažovali o průzkumu v terénu, v přirozeném prostředí závislých lidí, nicméně jako výhodnější se ukázaly být rozhovory v léčbě. Volba terapeutických komunit byla snadná, protože rituály jsou v komunitách jedním ze stěžejních prvků léčby. Proto jsme se doptávali i na slavení svátků v léčbě a na možná rizika spojená se slavením Vánoc a jiných svátků, které jsou ve společnosti spojeny s užíváním alkoholu a drog. Využili jsme také prostředí terapeutických komunit a ptali se na význam a smysl rituálů v léčbě, zda jsou pro klienty podstatné či zbytečné, co jim rituály přináší.

S prvky ritualizovaného chování se setkáváme v našem každodenním životě, a protože jej částečně konáme nevědomě, automaticky, ani si neuvědomujeme, nakolik jsou rituály s našimi životy spjaty. V souvislosti s tematikou užívání návykových látek se s rituály setkáváme zejména, co se samotné konzumace týče. Ať už se jedná o způsob zapalování cigarety, skupinové kouření marihuanového jointa nebo konzumaci alkoholu.

S ritualizovaným chováním se setkáváme i na ulici, na otevřené drogové scéně. Hezky popsal rituály injekčních uživatelů drog Vojtěch Janoušek ve své seminární práci (2004). Popisuje například, že injekční uživatel má vztah jak k intravenózní aplikaci samotné, tak i ke svému „nádobíčku“, o které se velmi pečlivě stará a dbá na stále stejné uspořádání obsahu pouzdra, v němž předměty určené k aplikaci přenáší. Snad je toho pouzdro jediným zdrojem bezpečí a pořádku, který člověk na ulici má.

Je zřejmé, že uživatelé návykových látek, vzhledem ke svému životnímu stylu, často opomíjejí slavení tradičních rituálních oslav, ačkoli se s nimi v dětství setkali, byť

někdy v pozměněné formě. Tato práce chce nastínit, jakým způsobem se vyvíjelo slavení a prožívání rituálních oslav u uživatelů drog v různých životních obdobích. Slavení svátků je momentem v životě rodiny, který se vymyká momentům jiným. Rodina je obvykle pospolu, snaží se (byť leckdy uměle a „na sílu“) udržovat klid a radostnou atmosféru, což může paradoxně vést ke zvýšené hladině stresu a konfliktům.

Cílovou skupinou našeho výzkumu jsou klienti terapeutických komunit, jelikož se nám tento výzkumný soubor zdál být nejvhodnějším, zejména kvůli pravděpodobné přítomnosti náhledu na minulou situaci a schopnosti vypovídat o slavení tradičních svátků a průběhu rituálů v terapeutických komunitách. Jelikož nejprůběhavější metodou se jevíly semistrukturované rozhovory, zvolili jsme jednoduchý postup rozhovoru podle časové linky od dětství po období užívání a léčbu. Výzkumný soubor tvoří 17 klientů terapeutických komunit Karlov a Němčice.

Cílem práce je popsat slavení svátků u uživatelů návykových látek v jejich dětství, v období užívání a průběh slavení svátků v léčbě, přičemž se zaměříme na vyhledávání obecnějších principů a dispozic, které určitým způsobem spojují všechny respondenty. Naším cílem je zároveň zjistit, jaký význam má pro klienty v terapeutických komunitách společné slavení svátků (např. Vánoc) a jiných komunitních rituálů, jak je prožívají a co jim tato zkušenost přináší.

2. VYSVĚTLENÍ POJMŮ

2.1. Svátky

Dny, díky kterým můžeme rok rozdělit na vícero časových úseků, nazýváme svátky. Jsou to dny, které se ve své podstatě opakují. Jejich důležitým aspektem je, že jsou provázeny rituální činností. Tím je míněno obdarovávání, návštěvy, společné stolování a podobně. Svátky mohou být kolektivní (Vánoce, Velikonoce, Silvestr, Nový rok) nebo individuální (narozeniny, jmeniny, výročí svatby apod.).

V praktické části jsme s množstvím svátků, jejichž slavení v naší kultuře praktikujeme, naložili tím způsobem, že jsme ponechali na individuálním zhodnocení respondenta, který z možných svátků byl či je pro něj v životě nejdůležitější, jaký má pro něj největší hodnotu. Většina respondentů volila Vánoce.

2.2. Rituály

Ze všech definic, s nimiž jsme se během zpracovávání tématu setkali, se definice Ericha Fromma (1999) zdála být nevystižnější a nejobecnější. Podle ní je rituál akt, v němž jednání reaguje na vnitřní prožívání a toto jednání má symbolický charakter. Takovéto symbolické rituály prožíváme v každodenním životě. Pokud při pozdravu potřeseme druhému rukou, provádíme symbolické jednání. To jsou jednoduché rituály, kterým lze snadno porozumět, je zde však mnoho rituálních zvyků, které jsou mnohem složitější.

Podrobněji se rituálům věnuje 3. kapitola.

2.3. Terapeutická komunita

Lidstvo jako živočišný druh má tendenci se sdružovat do skupin, společenství či komunit. Je pravděpodobné, že různá uskupení vytvářel člověk od té doby, co je na zemi. Ať už máme na mysli původní kultury lovců a sběračů, rodin, klanů či států.

Filosofické kořeny terapeutické komunity se od takových uskupení liší svým cílem. V terapeutické komunitě již nejde o nutnost zachování života či rodu, nýbrž o cíle, dle kterých se jednotlivec snaží směřovat k duchovním ideálům, osobnímu růstu, víře, nastolení zdravého způsobu života. (Nevšímal, 2004)

„V prostředí terapeutické komunity se člen učí schopnosti zvládat stres pozitivním způsobem. Ztrácí strach ze selhání, a to samo o sobě ulevuje jeho vnitřnímu napětí. Pocit stresu je prožíván často spíše jako očekávání stresující situace než v samotném stresujícím okamžiku. Herec zažívá více stresu před začátkem představení než při výstupu samotném. To je i případ sportovců před startem. Klient se učí aktivně zvládat stres a krizové situace místo toho, aby si ulevoval užíváním drog, alkoholu či jiným odehráváním. Výsledkem je zvýšené sebevědomí a menší strach z odmítnutí. Prostřednictvím zkušenosti z komunity je závislý schopen žít bez závislosti na chemických látkách, kterými mírnil stres dřív. Když se podíváme na velké komunity, kde žije více než sto klientů s hrstkou členů týmu, musíme připustit, že dosažené změny nejsou zřejmě dílem profesionálů. Tým mnohdy nezná ani jména všech členů komunity. Hlavním terapeutickým prvkem je struktura a filosofie samotné komunity“ ... „terapií je terapeutická komunita samotná.“ (Kooyman, 2004, str. 32)

3. RITUÁLY

3.1. Úvod k rituálům

Pro velmi obecný úvod do tématu svátků a rituálů si dovolím citovat Mircea Eliade, jenž ve své útlé knížce *Posvátné a profánní* (2006) ozřejmuje způsoby bytí na tomto světě: „*Posvátné a profánní jsou dvě modality bytí na světě, dvě různé existenciální situace, které člověk v průběhu dějin přijal za své.*“ Profánní způsob života je v podstatě světský, posvátný je ten duchovní. V jiné své publikaci, *Mýtus o věčném návratu* (1993), uvádí toto tvrzení do pro nás podstatných souvislostí. Tvrdí, že ke zrušení profánního času, k přenesení člověka do doby mytické dochází přirozeně jen v důležitých okamžicích, tehdy, kdy je člověk skutečně sám sebou: to je ve chvíli závažných rituálů nebo důležitých úkonů (konzumování potravy, plození, obřad, lov, rybolov, válka, práce aj.). Zbytek svého života tráví v profánním a bezvýznamném čase: v „dění“. Každá činnost, která má pro nás nějaký smysl, je účastníkem v posvátném dění.

Eliade tuto myšlenku ještě dále rozvíjí, když tvrdí, že každá odpovědná činnost směřující k určitému cíli je obřadem. Jelikož však řada lidské činnosti nabyta plynutím času světského ducha, tedy byla desakralizována, nebyli jsme schopni si její posvátnou stránku uvědomit.

Tyto výroky, ať už se k nim stavíme jakkoli, mohou být pro nás velice inspirativní. Pokud bychom je chtěli aplikovat na běžný chod života v terapeutických komunitách, dodávají běžným aktivitám (nejen rituály, ale i společné stolování, pracovní terapie aj.) navíc i duchovní, mytický rozměr. Zároveň mohou tyto výroky ozřejmit, proč jsme se rozhodli věnovat téma této práce právě svátkům a rituálním aktivitám uživatelů návykových látek.

Všechny rituály (Kaufmannová-Huberová, 1998) spojuje to, že se jejich průběh řídí určitými pravidly, která jsou po dlouhý čas neměnná. Je však třeba si uvědomit, že společnost je dynamická a s časem se mění, proto by se společně s ní měl měnit i rituál, jinak se stane vyprázdněným, stane se „*formou bez obsahu*“.

Každá rituální činnost má ve své podstatě božský vzor, tedy archetyp. Rituály tedy mají svůj mytický pravzor (Eliade, 1993). To platí nejen pro rituály, ale i pro každou jinou činnost, kterou máme tendenci opakovat, a to podle vzoru, tedy zcela přesně. Tak se opakují např. některé prvky při liturgických obřadech katolické církve, ale i pouhé dodržování pracovního klidu v neděli. Tyto činnosti tedy mají svůj vzorový model. Jakýkoli úkon může být reálný, jen když opakuje či napodobuje archetyp. Vše ostatní, které funguje bez vzoru, pozbývá smyslu.

Krýsl (1994) uvádí, že rituály v antropologickém slova smyslu musí zahrnovat jednak symbolickou složku a jednak musí mít úlohy ve vytváření skupinové identity, a to bez ohledu na to, zda daná skupina zahrnuje jen jednoho člověka či více lidí. Povaha rituálů se pak pohybuje od prostých denních aktivit (rituál je tvořen ustálenou podobou) až po velmi stylizované konání (výroční obřady, štědrovečerní večeře). Rituál vypovídá o uzavřenosti a soudržnosti určité sociální skupiny, v níž se daný rituál odehrává. Krýsl dobře vystihl, co vyplývá i z celkového hodnocení rozhovorů v praktické části- totiž že rituály jsou velice intimní, ač tak navenek nemusí vůbec působit.

Rituály také napomáhají k odtržení se od společnosti, od sociální interakce. Čím jsou rituály pevnější, tím důslednější je takové odříznutí. V kontextu drogově závislých lidí nás pak napadá, že i užívání návykových látek je rituálem, kterým uživatelé upevňují svoje společenství i sebe samotné a zároveň se odtrhávají od širšího okolí.

3.2. Druhy rituálů

Život člověka (van Gennep, 1997) je tvořen jednotlivými etapami: narozením, společenským dospíváním, sňatkem, otcovstvím/mateřstvím, třídním postupem, zaměstnáním a smrtí. Začátky a konce těchto fází tvoří jakési celky téhož rázu a ke každému z těchto celků se vztahují obřady. Cílem těchto obřadů je nechat jedince přejít z jedné fáze do druhé. Obřady se sobě navzájem podobají, protože jejich účel je podobný. Tak se rituály provázející narození, dětství, sňatek apod. sobě podobají.

Člověk je ovšem součástí univerza, závisí na vesmíru a přírodě, jejíž chod podléhá času. A přírodní časovost je rytmická, máme zde etapy od jednoho měsíce

k druhému (úplněk), od jednoho ročního období k druhému (slunovraty, rovnodennost) či od jednoho roku ke druhému (Nový rok).

Gennep dále rozlišuje dvě třídy rituálů, a to rituály sympatetické a kontaktní. Sympatetické rituály zakládají na víře v „*působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a naopak, části na celek a naopak, napodobeniny na skutečný předmět nebo bytost a naopak, slova na čin*“. Kontaktní rituály jsou materiální povahy, zakládají se na přenosu vrozených či získaných vlastností dotykem i na dálku.

Rituál může působit buď přímo, nebo nepřímo. Rituál přímý je rituál s okamžitým účinkem bez zásahu autonomního činitele. Může jím být například prokletí či uhranutí. Vondráček s Holubem (2003) připomínají zlý vliv některých pohledů na zvířata, lidi. Uhranout lze i chválou (rčení „abych to nezakřikl“), často přidáváme i klepání na dřevo.

Gennep (1997) rozvíjí téma rituálů nepřímých, které jsou jakýmsi počátečními údery, jsou hybným momentem, který uvádí do pohybu zosobněnou sílu (démony, džiny, božstva). Většinou tyto osoby zasahují ve prospěch té osoby, která rituál provedla (modlitba). Tedy účinek tohoto rituálu je nějakým odrazem, účinek přímého rituálu je automatický.

Lze rozlišovat i rituály negativní a rituály pozitivní. Pozitivní rituály jsou projevem vůle, jež je převedena v čin, rituály negativní se nazývají tabu. Tabu je příkaz něco nedělat (např. nechodit o půlnoci na hřbitov). V tomto rozdělení stojí proti sobě dvě polarity: chtění a nechtění. Přičemž ono tabu lze chápat pouze ve vztahu k pozitivním obřadům.

3.3. Svátky: rituální oslavy

Konečně se dostáváme k důležitým svátkům, které symbolicky dělí rok na dny všední na dny sváteční. V první řadě jsou jimi svátky křesťanské, Vánoce, oslavy narození Krista. V podstatě křesťanských svátků stojí neustálé opakování v historickém čase (Eliade, 2006). Současný křesťan, účastník liturgického času, vchází do spojení s časem, ve kterém žil, trpěl a v němž byl vzkříšen Ježíš. Křesťanský kalendář tak stále

opakuje tytéž události, které se odehrály v dějinách. Tento historický čas začíná narozením (znovunarozením) Krista, přičemž Kristus má „naddějinný“ cíl: spásu lidstva.

Toto dějinné opakování je v kontextu tématu naší práce významné, protože práce je zaměřena právě na opakující se svátky a rituály. Jedním z nich, pro naše účely nejpodstatnějším, je svátek Nového roku, respektive oslavy Nového roku. Oslavy Nového roku byly vždy velice důležité, neboť na symbolické úrovni představují jakousi regeneraci času (Eliade, 1993). S každým Novým rokem se v mytické rovině ničí svět starý a nastupuje svět nový. Každým Novým rokem tak znovu vzniká svět (tj. Bůh opakuje své dílo).

Jde tedy o koncepci konce a začátku určitého časového období, která je hnána potřebou o periodickou obnovu.

Konec časového úseku jednoho roku byl a je provázen rituální aktivitou. Eliade popisuje obřady vyhánění démonů při příležitosti nového roku, při nichž šlo o půst, omývání a očistu (zde si vzpomeňme na fakt, že v některých terapeutických komunitách je v rámci přijímacího rituálu nařízena koupel ve vodě). U primitivních kmenů, tedy archetypálních společností, se před koncem starého roku viditelně „rozvolnily“ mravy, časté byly sexuální orgie, promíjely se různé výstřelky. Jako by na světě nastal chaos, který je předstupněm apokalypsy a teprve po chaosu se může svět i člověk znovu narodit. Asi si uvědomujeme, že podobný charakter oslav Nového roku zažíváme my sami, v 21. století.

V křesťanství byly Velikonoce a Nový rok (Eliade, 1993) vyhrazeny pro křest, kterým umírá člověk „starý“ a rodí se člověk „nový“. Eliade připodobňuje tento proces k potopě světa, my jej můžeme připodobnit k iniciačnímu rituálu v terapeutických komunitách.

4. RITUÁLY V RODINĚ

Každodenní rodinné rituály slouží k uspořádání dne, upevňují rodinné vztahy, dětem pomáhají překonávat strach a dodávají pocit bezpečí, přičemž každé vychýlení z pravidelného rytmu je významné a velice snadno registrovatelné. (Sobotková, 2003)

Rodinné rituály jsou ve své podstatě formou komunikace, která pomáhá stabilizovat identitu rodiny. Rituály ujasňují jednotlivým členům jejich role, podílí se na definování pravidel rodinného fungování, objasňují hranice. Rituály jsou zároveň i projevem náležitosti rodiny k určitému kulturnímu celku (muslimové, křesťané apod.), nicméně pro každou rodinu jsou ty „její“ rituály něčím specifické. Členům rodiny dává informaci o tom, že toto je „jeho“ rodina a ničí jiná. Rituál také reaguje na změny v rodinných vztazích, tudíž se na jeho podobě projeví řada rodinných krizí a přechodů.

Dospívající děti nám tak svým chováním a celkovou změnou postojů dávají najevo svůj růst. Podstatným rysem rodinných rituálů je jejich výsostné postavení před dalšími činnostmi. Tím, že se rituály v rodině ústně předávají, zachovává rodina v podstatě etické normy a hodnoty, které jsou pro tu kterou rodinu typické a které považuje rodina za důležité. Nicméně přes poskytnutí jistoty, jasně definované struktury, bezpečí a konzistence, jsou rituály ve „zdravých rodinách“ schopny přizpůsobovat se aktuální situaci, modifikovat svou podobu a průběh. Uměle zachovávaná rigidita pak přináší (či je odrazem) jistých problémů.

Sociolog Francois Dé Singly (1999) hovoří o tradicích v rodině z jiného úhlu pohledu, avšak neméně zajímavě. Zmiňuje přenos vlastností jedné osoby v rodině na předměty, které mají k oné osobě patřičný vztah, nějakým způsobem jsou s onou osobou v myslích dalších členů (nebo pouze individuálně) spojeny. Můžeme mít na mysli třeba křeslo, na němž dědeček sedával nebo babiččin náhrdelník, který nosila celý život. Na symbolické úrovni pak přeneseme dědečkovy či babiččiny vlastnosti do oněch předmětů, které tím pro nás nabývají na významu. Po smrti blízké osoby si tak vybíráme předměty, které ač objektivně bez ceny, pro nás jsou nenahraditelnou pozůstalostí.

V rodinách je pak (třebaže i leckde) nemyslitelné, aby se takové dědictví prodávalo, protože tyto předměty uchovávají rodinnou paměť.

Život člověka je od jeho počátků velice proměnlivý (Kaufmannová-Huberová, 1998). V dětství pozorujeme mnoho změn, jimž se dítě musí přizpůsobovat. Jsou to momenty krize, která přichází vždy, když se musíme navyknout něčemu novému. Se vznikem rituálů se setkáváme právě v krizových obdobích (u dětí se jedná např. o odstavování, zvykání si na nočník, mateřská a základní škola). Rituální chování nalezneme u všech lidí, tím spíše pak u dětí, které mají mnohem blíže k citovému prožívání a k úrovni nevědomí. Děti si samozřejmě přirozeně vytvářejí své rituály, což mnohdy naráží na nepochopení a odmítání dospělých.

Rodina také poskytuje dítěti zpětné vazby (Šulová, 2004) což je základem pro formování vlastní identity. Její rozvoj je závislý na sociální interakci mezi jednotlivými členy, a to i v neverbální formě. Rodina slouží k identifikaci se vzory, poskytuje určité modely chování, které náleží k mužské nebo ženské roli a vytváří základ pro vztah k sobě samému, svému okolí i celé společnosti. Rodina předává dítěti duchovní hodnoty, a to formou rituálů, pohádek a tradic, ale i zpěvem, malováním atd.

O rodinných rituálech lze uvažovat také v kontextu rodinné terapie, která může pomoci rodině objevit vlastní „sebeúzdavné“ zdroje (Müllerová, 2004). To znamená, že se změna hledá v rodinném území. V rodinné terapii mohou být rituály, tedy obvyčejné, společné činnosti, jedním z témat rozhovorů nebo cvičení. Müllerová ve svém článku popisuje případy, kdy v rodině chybí jakákoli opakující se společná aktivita, která by naplňovala společný čas. V rodinné terapii vzniká prostor pro hledání takových aktivit (např. společné jídlo, koupání dítěte, čtení pohádek, společné procházky, slavení svátků), které se dají nově objevit či znovuobjevit a vyzkoušet. Pokud se osvědčí a fungují, vytváří se nový prostor pro setkání a sbližování.

Dle Kaliny s Vančurou (1993) mohou rituály v rodině nabývat zcela konkrétní podoby, např. jako signál a odpověď (zaklepání na dveře a povolení vstoupit). Autoři dále popisují rozdíly mezi rituály v normální a rituály v dysfunkční rodině. Rituály v normální rodině jsou užívány s ohledem na autonomii jednotlivých členů rodiny a jsou k dispozici, aby odlišily rodinu od okolního světa. Oproti tomu rituály v dysfunkčních rodinách buďto nefungují vůbec - jsou zanedbávány nebo nejsou vůbec vytvořeny. Jakýkoli pokus o zavedení některých rituálů může vyvolat pocit odcizení a nepřátelství.

Na druhou stranu velký počet přísně dodržovaných rodinných rituálů a mýtů může brzdit život rodiny a znemožňují komunikaci a setkání, jak hezky popsala Selvini

Palazzolli (1993) v příběhu italské rodiny postavené na přísném feudálním patriarchálním systému. I přesto, že se příběh vymyká kontextu naší středoevropské kultury, v jeho rozuzlení lze vyčíst, jak mocnou úlohu mohou hrát v „lčbě“ rodiny rituály.

V rodině fungoval po několik generací určitý mýtus nebo ritus, pevné rozdělení rolí mezi muži a ženami. Celý klan měl mnoho členů, kteří žili pospolu. Děti jednoho byly dětmi všech členů. Rodina setrvala v tomto postavení po několik generací. Tato pevně daná pravidla však neumožnila opravdové setkávání členů celého klanu, kteří se na symbolické úrovni mĳeli, ač navenek působili soudržně.

To se manifestovalo na dívce z nejmladší generace, která trpěla poruchou příjmu potravy a pokusila se o sebevraždu, díky čemuž se její nejbližší rodina (otec, matka a sestra) rozhodla navštívit terapeuta. K „úzdavě“ rodiny přispělo zejména zavedení pravidelného večerního rituálu, kdy si nejužší rodina sedla ke stolu, zavřela symbolickou závoru za okolním světem. Na stole ležel budík a každý člen měl 15 minut na to, aby hovořil o svých dojmech a pocitech, které se týkaly členů celého rodinného klanu. Zbytek rodiny měl mlčet a poslouchat. Pokud někdo neměl co říci, mlčel 15 minut a poté se přešlo k dalšímu členovi.

Tyto schůzky měly podobu rituálu, jejich účelem bylo definovat rodinu jako jednotku, která stojí odděleně od celého klanu. Tento rituál pomohl také k zavedení práva hovořit bez potrestání o svých pocitech.

5. RITUÁLY V TERAPEUTICKÝCH KOMUNITÁCH

Ruth Benedictová ve své knize Kulturní vzorce (1999) popisuje rituální praktiky a zvyky u jihoamerických primitivních společností (kmenů). Jednotlivé kmeny se od sebe co se rituálních praktik liší a každý rituál je specifický pro ten který kmen. Stejně jako tyto kmeny si své individuální rituály vytváří i rodina (matka, otec, děti). Rituály v rodinách jsou stejně tak jedinečné a specifické. Většina z nás by mohla jmenovat nejméně tři zvyky nebo rituály, které se praktikují v oné jedinečné podobě pouze v jeho rodině.

A stejně jako kmeny a rodiny si své vlastní rituály vytváří i terapeutické komunity. Ačkoli všechny terapeutické komunity sledují víceméně podobný cíl, co se výsledku léčby týče a jsou to zařízení, která vznikla podle vzoru zahraničních komunit, je zvláštní, že podoba rituálů a rituálních obřadů se v každé komunitě liší.

Rituály v terapeutických komunitách (Kalina, 2008) provázejí každodenní aktivity, jejich vývoj je spontánní, v podstatě odpovídají potřebě rituálního chování ve společnosti samotné. Zřejmý je i jejich transcendentní a spirituální rozměr, komunity si vytvářejí rituály v původním, přirozeném smyslu.

V zásadě lze celý proces jednotlivce v komunitě, tedy jeho přítomnost a nastalé změny, vnímat jako rituál přechodu (viz kap. Rituály). Mladý člověk se stává plnohodnotným členem společnosti. Na přechodový rituál pak nasedá rituál přijímací a ukončovací. V komunitách můžeme nalézt i rituály, které řeší konflikty uvnitř společenství a upevňují ho- to jsou rituály očisty a smíření.

Kalina dále uvádí komunitní symboly, o něž se opírají komunitní rituály. Patří mezi ně symbolika kruhu, ohně a stolu. Kruh je symbolem sounáležitosti všech členů, s nímž se lze setkat i v běžných životních situacích. V kruhu jsou si všichni rovni a otevření sobě navzájem. Vrcholným stadiem kruhu je pak kruh propojený částmi těla.

Oheň je posvátný a obnovující (Kalina, 2008). Je zároveň i ničivý, ale každý konec s sebou přináší obnovu, zrod něčeho nového. Symbol ohně souvisí se symbolikou kruhu. I mimo léčebné prostředí se setkáváme s tvořením kruhu kolem ohně, často za doprovodu společného zpěvu. Takové jednání si můžeme vykládat jako sounáležitost společenství ve spojitosti s teplem, blízkostí, bezpečím.

V těch komunitách, kde je k dispozici krb, tedy živý oheň, vznikají tzv. kulty ohniště, což jsou určité zvyky spojené s udržováním a využíváním ohně a jeho symbolických vlastností. Mimo živého ohně lze v komunitách nalézt i svíci či svícen. Se symbolem svíčky se často setkáváme v pohádkách v situacích, kdy je hrdina vystaven extrémnímu nebezpečí. Drží darovanou svíci a se slovy: „Hoř světélko, hoř, zlé oči umoř“ nepřítele poráží. Svíčka pomáhá hrdinovi orientovat se ve svém nevědomí, poznat sám sebe.

Živý plamen se často předává mezi jednotlivci na jejich vlastní svíce, což symbolizuje předávání hodnot a pozitivních emocí (Kalina, 2008).

Komunitní stůl je křesťanským symbolem pocházejícím z evangelií. Společné jídlo, sezení v kruhu kolem stolu je pěkným a důležitým rituálem udržovaným nejen v léčebných programech, ale i v běžném rodinném životě. Se společným stolováním je spojen i rituál před a po jídle, který nahrazuje modlitbu. Často se při něm účastníci drží za ruce. Tento rituál slouží díkuvzdání a uvědomění vzájemné sounáležitosti.

Nyní si krátce představíme jednotlivé rituály spojené s postupem a vývojem klienta v léčbě, resp. v určitém životním období.

5.1. Příjímací rituály

Iniciační rituály, tedy přijímací rituály, se vyskytují v mnoha společenstvích. V naší kultuře je známé např. „vítání občánků“, uvedení nového žáka do třídy nebo seznamovací výlety v prvních ročnících středních škol. S iniciačním rituálem se setkávají také nově přijatí studenti Adiktologie.

V různých kulturách nabývá iniciační obřad různých podob. Claude Lévi-Strauss (2009) připomíná iniciační rituál jednoho amerického kmene. Chlapci museli strávit nějakou dobu v ústraní, po tuto dobu měli na sebe vršit kameny, potápět se do ledové vody řek a jezer, běhat, postit se, lézt na vrcholky hor. Půst sloužil k tomu, aby se jim ukázal jejich „ochranný duch“. Dívky musely pět nocí za sebou tančit bez zastavení a nesměly během tance upadnout. Během dne musely být v chýši mimo vesnici a musely dodržovat zákazy (viz rituál negativní): nesměly se dotýkat vlastní hlavy, mýt se, česat

se, nesměly jíst žádné maso. Eliade (2006) vysvětluje toto uzavření „do chýše“, čili do absolutní samoty a izolace jako návrat do „břicha“, do kosmické noci a návrat z tohoto iniciačního „hrobu“ je přípravou nového zrození.

S podobným mechanismem se setkáváme i v terapeutických komunitách (dále jen TK) kde se jedinec, který nastupuje do komunity, nechává mnoho hodin o samotě, ještě se plně nezařazuje mezi „stálé“ klienty, má čas na psaní svého životopisu. Prochází tedy podobným mechanismem, jaký popisuje Eliade i Lévi-Strauss. Tak se také klient, který chce předčasně opustit komunitu, nechává o samotě v izolaci od ostatních, aby měl čas na rozhodnutí a přechod tak nebyl náhlý.

Ve své podstatě spadají do kategorie přijímacích rituálů všechny pozdravy (van Genep, 1997). Některé pozdravy byly typické pro křesťany, jiné pro muslimy, takže se jimi obnovovalo mystické pouto. Lidé si podávají rukou, třou nos o nos. Symboliku lze hledat i v přezutí, resp. svlečení svrchního oděvu jako aktu odloučení se od vnějšího světa. Ritualizované chování můžeme najít i v oplácení návštěv, které má hodnotu především jako výměna.

V prostředí terapeutické komunity jde podle Kaliny (2008) o obřadné přivítání klienta, jeho přijetí do společenství. Bývá spojen s připomenutím hodnot, tradic a zásad terapeutické komunity. Tyto rituály jsou často založeny na symbolice kruhu a ohně. Mají různé podoby, někdy musí člen o vstup bojovat. Dle zkušenosti autorky této práce nalézáme podobné techniky při práci s problematickým třídním kolektivem, kdy se oblíbení žáci či agresori nechávají stát vně soudržného kruhu a jejich úkolem je dostat se dovnitř. Takoví žáci často užívají násilí k překonání pevné hranice kruhu, které ale vede jen k tomu, že je kruh čím dál pevnější. Mohou si tak na vlastní kůži vyzkoušet, jaký pocit vyvolává být mimo společenství. O to silnější je moment, kdy se jim podaří proniknout dovnitř např. pomocí pouhé prosby.

Rituál bývá dle možností uskutečněn za přítomnosti ohně, s nímž se symbolicky manipuluje (např. ostatní členové předávají nováčkovi své zapálené pochodně, resp. svíčky). Někdy se uskutečňuje i hromadné rozsvícení svíček, při němž si i starší klienti připomínají sliby a závazky, což se podobá rituálu obnovení křestního slibu na Bílou sobotu.

5.2. Etapové (přechodové) rituály

Rituály přechodové jsou pro nás velmi významné, neboť celá léčba může být vnímána jako proces změny, tedy proces, v jehož rámci přecházíme z jednoho životního období do dalšího. Stejně jako v léčbě lze chápat a pojímat všechny rituály jako rituály přechodu. Změna znamená určitý posun v osobnostním vývoji a v léčbě se děje na dvou úrovních: na úrovni komplexní a na úrovni postupů do jednotlivých fází.

Pesach znamená *přechod* a označuje židovské „Velikonoc“ (van Genep, 1997). V oslavách tohoto svátku splynulo hned několik přechodových rituálů, a to rituál přechodu z jednoho ročního období do druhého a rituál odchodu z Egypta a návratu do Jeruzaléma.

Přechodovým rituálem může být ostříhání a vůbec všelijaké zacházení s vlasy, jelikož vlasy jsou označovacím rysem. U jednoho kmene z Maroka ženy nosily vlasy učesané podle jednotlivých životních stadií a označovaly tak příslušnost k určité kategorii ženské společnosti. Podobně i v terapeutických komunitách nabývají klienti vyšších fází nové pravomoci.

Mnoho přechodových rituálů se pojí s ročními obdobími (rovnodennost, slunovrat) a s koncem jednoho roku a nástupem roku dalšího (Nový rok). Tak se např. na vesnicích vítá jaro vztyčením „májky“, v některých terapeutických komunitách se tato tradice také dodržuje.

Jak jsme již uvedli na počátku kapitoly, celý proces léčby v terapeutické komunitě je v podstatě jedním velkým rituálem přechodu. Rituály etapové nacházíme v komunitách, v nichž je léčebný proces rozčleněn do fází (Kalina, 2008). Jde o přestupy do vyšších fází, tedy vyšších úrovní léčby. Někdy jsou přestupy spíše civilního ladění, v takových případech klient žádá o přestup a zdůvodňuje, proč by měl přestoupit do vyšší fáze. Jindy probíhá opět se symbolikou ohně, kruhu, někdy klient plní různé úkoly apod.

5.3. Ukončovací rituály

Gennep (1997) upozorňuje na existenci odlučovacích, v zásadě tedy ukončovacích rituálů. Jak trefně poznamenává, „*každý cizinec má svůj vlastní domov a bylo by s podivem, kdyby odtud mohl odejít, aniž by prošel určitými obřady opačného smyslu než přijímací obřady*“. Ve skutečnosti jsou tyto dva rituály dokonale vyvážené. Když jsme na návštěvě, obvykle se přivítáme a obvykle i loučíme. Loučením může být společné jídlo, pohárek na rozloučenou, vyprovázení na kousek cesty apod. Gennep má zajímavý postřeh, že tyto rituály v podstatě slouží k tomu, aby odloučení nebylo náhlé, ale postupné a stejně jako k přijetí k němu dochází po etapách.

Ukončovacím rituálem vrcholí pobyt klienta v terapeutické komunitě (Kalina, 2008). Bývá velmi intenzivním zážitkem jak pro jednotlivce samotného, tak pro celé společenství. Je ve své podstatě vyvrcholením změny. Zároveň s každým koncem přichází i počátek, v tomto případě je to uvedení do nového života. Některé ukončovací rituály pracují se symbolikou smrti a narození. Někdy se také využívá i symbol ohně.

5.4. Rituály očisty a smíření

Očistný rituál (van Gennep, 1997) může být pouhým zrušením tabu (zaklepaní na dřevo- „*abych to nezakřikl*“) nebo mohou být aktivními rituály, které samy o sobě dodávají vlastnost čistoty (lidé se myjí při příchodu, oprašují si oděv apod.)

Tyto rituály slouží k nastolení ztracené rovnováhy ve společenství (Kalina, 2008). V terapeutických komunitách se využívají ve chvíli, kdy jsou např. závažně porušena kardinální pravidla a hodnoty. Rituál symbolicky obnovuje pocit bezpečí, důvěru a věrnost komunitním principům.

Mohou nabývat různých podob. Setkáváme se s nimi jako s formou vnější očisty (tzv. očistný den), nebo se zaměřují na vnitřní vztahy mezi členy komunity a na jejich svědomí, zahrnují i usmíření. Mohou mít formu „dnu pravdy“ nebo „generálního pardonu“. Pak se tedy jedná o vnitřní očistu společenství.

5.5. Další svátky v terapeutických komunitách

Přijímací, etapové a ukončovací rituály se odehrávají v pravidelných intervalech buď 1x týdně či 1x měsíčně (Kalina, 2008). Tato setkání označujeme termínem „velká komunita“. Jednou či dvakrát ročně se konají výroční, absolventské komunity. Při absolventských komunitách se klienti, kteří abstinují určenou dobu, oceňují (diplomy, stužkami apod.). Tyto výroční komunity jsou důležitým prvkem, neboť přináší do chodu komunity rytmus běžných dní a dní svátečních.

Komunity také obnovují tradiční oslavy, které často během drogového života klientů vymizely. Jak vyplývá z níže uvedeného výzkumu, komunity mají v těchto případech často funkci učitele, který učí, jak takové svátky slavit. Často slouží klientům jako vzor toho, jak s takovými svátky v životě pracovat, jak je slavit, připomínají klientům jak obsahem, tak atmosférou prožité svátky v dětství.

6. VÝZKUMNÁ ČÁST

Ve výzkumné části bakalářské práce se budeme zabývat kvalitativním výzkumem, jeho cíli, výzkumnými otázkami, užití metodice, výzkumnému souboru a etickým aspektům výzkumu. Poukážeme i na nevýhody použitých postupů s doporučením pro další práci.

6.1. Cíle výzkumu

Cíle výzkumu lze definovat takto:

- 1) Popsat, do jaké míry se proměnilo slavení a prožívání slavnostních rituálů u drogově závislých lidí v průběhu jejich drogové kariéry.
- 2) Zjistit, co pro klienty rituály v terapeutické komunitě znamenají, zda jsou důležitou částí léčby.
- 3) Zjistit, jak klienti vnímají rizikovost slavení svátečních rituálů, popř. jak s tímto rizikem pracují v rámci prevence relapsu.

6.2. Výzkumné otázky

- 1) Jaké místo měl rituál slavení svátků v životě klientů před drogovou kariérou a jak se jeho pozice proměnila v závislosti na změnách životního stylu?
- 2) Co pro klienty znamená rituál v léčbě?
- 3) Představuje pro uživatele po léčbě slavení oslav subjektivní riziko z hlediska možného relapsu? V čem vnímají onu rizikovost?

6.3. Metodika výzkumu

V této části popíšeme a zdůvodníme použité postupy a metody, které sloužily k získání dat pro zpracování praktické části práce.

Data byla shromážděna metodou semistrukturovaných rozhovorů, u nichž byla po přepisu provedena redukce I. řádu. Rozhovory byly přepsány ze zvukové pásky do textového editoru a následně byl přepis několikrát zkontrolován. Rozhovory byly pro větší přehlednost jednotlivých tematických celků nejprve analyzovány metodou vytváření trsů na základě tematického překryvu (tak vznikly tematické celky, které odpovídají kapitolám výzkumu), poté byla užita metoda zachycení vzorců (gestaltů). Tato metoda spočívá ve vyhledávání obecnějších principů a vzorců, výzkumník vytváří jakési „příběhy“ o tom, jak daný jev probíhá a konstruuje svoji představu o daném fenoménu (Miovský, 2006). S přihlédnutím k povaze celé práce byly zvoleny metody kvalitativního výzkumu.

6.3.1. Kvalitativní výzkum

Abychom mohli mluvit o charakteristikách kvalitativního výzkumu, je třeba nejprve uvažovat o filozofii komplexního kvalitativního přístupu. Kvalitativní přístup je princip, který určuje výběr a způsob aplikace kvalitativních metod. Pro tento přístup je charakteristická jedinečnost a neopakovatelnost. To znamená, že se nevyhýbá jevům, které jsou jedinečné a neopakovatelné a které mohou být vnímány velice subjektivně.

V psychologických vědách je jen málo obecně platných zákonitostí, množství určitých psychologických fenoménů je tak vázáno na kontext (např. na konkrétní místo). V úvahu musíme brát také to, že psychologický jev nějakým způsobem vznikl, nějak se vyvíjel atd. Důležité je brát v potaz nejen proces a dynamiku těchto jevů, ale i jejich historii. Podstatným aspektem tohoto přístupu je také to, že výzkumník reflektuje chování respondenta, funguje mezi nimi vzájemná interakce. Zkoumaný respondent není pasivní, nýbrž se přizpůsobuje novým podmínkám. (Miovský, 2006)

6.3.2. Semistrukturovaný rozhovor

V polostrukturovaném rozhovoru užíváme předem připraveného schématu, které specifikuje okruhy otázek. V našem případě byla tímto schématem časová linka od dětství po období užívání návykových látek, léčbu a možná rizika týkající se svátků (tedy výhled do budoucna). Tento okruh byl jádrem rozhovoru, další otázky se orientovaly zejména na upřesnění jednotlivých odpovědí. (Miovský, 2006)

6.3.3. Výzkumný soubor

K určení výzkumného souboru byly využity nepravděpodobnostní metody výběru, konkrétně se jednalo o metodu výběru souboru samovýběrem. Výzkumný soubor tvoří klienti terapeutických komunit o. s. Sananim Karlov a Němčice, kterým byla nabídnuta účast na výzkumu ze strany pracovníků těchto komunit. Výzkumu se zúčastnili ti klienti, kteří projevili zájem se výzkumu účastnit, jedinou podmínkou byla plnoletost respondentů.

Výzkumný soubor je tvořen 17 respondenty, sedm z nich je klienty TK Karlov, deset klienty TK Němčice. Účastnilo se 10 mužů a 7 žen.

6.3.4. Etické aspekty

Rozhovory proběhly se souhlasem respondentů. Ti byli individuálně obeznámeni se zaměřením a účelem výzkumu s tím, že výzkum bude anonymní, tudíž bez zveřejnění jmen či autobiografických údajů, které by je mohly identifikovat. Respondentům byla též nabídnuta možnost ukončení interview v jakoukoli dobu a byli obeznámeni s nahráváním rozhovoru na zvukovou pásku.

6.3.5. Výhody a nevýhody užitých postupů

Volba semistrukturovaného rozhovoru se ukázala být jako nejvhodnější. Struktura rozhovoru byla zachována, nicméně s respondenty jsme se věnovali i tématům, která z jádra rozhovoru vybočovala a přesto se nám zdála být vhodná k dalšímu užití (jedná se např. o vztahy v rodině- úplné/neúplné rodiny, slavení Vánoc ve vězení apod.). Metoda vytváření trsů nám umožnila zpřehlednit jednotlivé tematické celky, takže bylo možné je dále analyzovat pomocí metody zachycení vzorců. Tato metoda sice některé výpovědi zobecnila a redukovala, nicméně i přesto se domníváme, že se nám podařilo podstatné subjektivní výpovědi zachytit, ačkoli nejsou „vzorci“ v pravém slova smyslu.

7. VÝSTUPY

V první části rozhovorů jsme se pokusili zmapovat, jaké svátky byly a jsou pro respondenty těmi nejpodstatnějšími, abychom na ně mohli v průběhu rozhovoru navazovat. Většina respondentů (14) uvedla Vánoce, 2 Silvestra, 6 narozeniny a dva respondenti Vánoce ani jiné svátky neslavili, někteří uvedli více než jeden svátek. V průběhu interview jsme se však ve všech případech věnovali Vánocům, neboť bylo vzhledem k datu, kdy rozhovory probíhaly (začátek ledna), patrné, že právě Vánoce jsou u klientů nyní aktuální.

7.1. Svátky a dětství

První část rozhovorů byla zaměřena na průběh svátků v dětství, na rodinnou atmosféru, na tradice, které respondenti v rodině dodržovali. V průběhu rozhovorů jsme se téměř se všemi respondenty přirozeně dostali i k tématu vztahů v rodině. Domnívám se, že toto téma úzce souvisí s tématem bakalářské práce, proto jsem jej zařadila do výsledků výzkumné části.

Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že drogoví uživatelé slavili Vánoce v dětství s nejbližší rodinou, a to buď pouze s jedním rodičem v případě rodin neúplných ($n=8$) či s oběma rodiči ($n=9$). Ačkoli přibližně polovina respondentů žila v neúplných rodinách, ukázalo se, že rodinná atmosféra se neodvíjí dle toho, zda jsou rodiče spolu nebo žijí odděleně, do hry se dostává mnohem více faktorů (užívání alkoholu, vztah rodičů apod.). Bez předsudků je třeba pohlížet na neúplné rodiny závislých, neboť i tato práce přináší důkazy o tom, že i dětství a vyrůstání v úplných rodinách může být pro dítě stresující: *„Z Vánoc si nic moc nepamatuju, naši mě zavírali do sklepa. Máma se sourozenci dělali ty přípravy, ale já se toho nesměla účastnit.“*

Devět rodin tedy sice bylo úplných, nicméně pouze pět respondentů se v rozhovorech nezmínilo o žádných negativních událostech souvisejících se slavením svátků v jejich rodinách.

Téměř všichni (n=15) respondenti hodnotí svátky v dětství pozitivně a mají na ně dobré vzpomínky i přes některé negativní události. Je třeba brát v úvahu, že svátky jsou výjimečným obdobím v životě rodiny, tudíž může být tento kladný obraz poněkud zkreslený, takže zdánlivě „normální“ rodina může být mimo sváteční období dysfunkční.

Ve většině rodin (n=14) klientů probíhaly klasické přípravy na Vánoce, klienti s rodinami pekli cukroví, zdobili byt, dávali si dárky, koukali se na pohádky, chodili na rodinné procházky na Štědrý den. Ve dvou rodinách klasické přípravy na Vánoce ani tradiční vánoční zvyky nepraktikovali (jedna rodina byla adoptivní, otec byl v opozici proti svátkům, ve druhé slavili oba rodiče svátky alkoholem, ve třetí rodině zavírali respondentku rodiče do osamocené místnosti, takže se příprav neúčastnila).

Nejdůležitější součástí oslav a vyvrcholením Vánoc byla u respondentů štedrovečerní večeře, které se účastnila rodina společně, a všichni se snažili, aby průběh večeře nic nenarušovalo, aby se omezily konflikty mezi členy rodiny. Štedrovečerní večeře má zvláštní náboj, jí se výjimečné jídlo, pije se výjimečné pití. Lidé se k večeři slavnostně oblékají, usedají společně a společně také vstávají od stolu. V některých rodinách je tradicí, že vstát od stolu se smí, až když všichni kolem stolu dovečeří. Štedrovečerní večeře je symbolem hojnosti, domova, lidské blízkosti.

Vcelku vysoký počet klientů (n=5) má Vánoce spojeny s konzumací alkoholu rodiči, což zcela koreluje se slavením svátků a dalších výjimečných událostí v naší společnosti alkoholem. I zdánlivě malicherná událost může zanechat v člověku stopy: „*Jednou se máma hrozně opila, to si pamatuju dodneška.*“

Český statistický úřad vydává Statistiku rodinných účtů (SRÚ), což je výběrové šetření prováděné na cca 3000 domácnostech. Údaje z této statistiky tedy nelze vztáhnout na celou populaci, nicméně je to jediná statistika, která nám může poskytnout data týkající se spotřeby alkoholu v rodinách v různých časových obdobích. SRÚ ukazuje, že v 1. čtvrtletí roku 2011 byla průměrná měsíční útrata za alkoholické nápoje za osobu (včetně dětí a důchodců) 116 Kč, ve druhém čtvrtletí 140 Kč, ve třetím 147 Kč a ve 4. čtvrtletí 170 Kč. V prvním čtvrtletí roku 2012 to bylo 118 Kč (www.czso.cz). Údaje za kratší časový úsek nemá statistický úřad k dispozici, přesto lze z těchto údajů vyčíst, že ke konci roku útrata za alkoholické nápoje v rodinách stoupá, naopak na začátku obou uvedených roků byla útrata za alkohol výrazně nižší.

Španělský výzkum z roku 2009 (Vidal-Infer, Tomás-Dols, Aguilar-Moya a kol.) se snažil zmapovat, zda se na Vánoce užívá ve větší míře alkohol než jindy. Konkrétně se zaměřoval na vánoční podnikové večeře, které trvají mnoho hodin a při nichž se rizikově užívá nejen alkohol, ale i kokain a jiné návykové látky. Ze studie vyplývá, že 75,1% respondentů potvrdilo mnohonásobně zvýšenou spotřebu alkoholu při vánočních večírcích než v případě ostatních podnikových akcí.

Zvýšená konzumace alkoholu může přispět k nekontrolovanému chování. Jedna z klientek vzpomínala, jak se její otec se na ni na Štědrý den po vypití několika alkoholických nápojů rozčilil, když nedojedla jídlo z talíře, vzal ozdobený vánoční stromek a „*mlátil s ním o zem*“. Zde nás napadá, jaké významy může mít vánoční stromeček pro malé dítě, čeho všeho může být symbolem.

Jeden z respondentů popisoval, jak jeho otec i matka, ačkoli již nežijí spolu, slaví Vánoce alkoholem, a to již od ranních hodin Štědrého dne a takové slavení trvá až do Nového roku a zcela končí, až když se jde po Novém roce do práce. Dle slov respondenta odlišovalo Vánoce od všedních dní to, že se víc pilo a že možná byly na stole nějaké chlebíčky. Zkušenost střízlivých svátků, jakou zažil v terapeutické komunitě, byla pro něho velice náročná, pociťoval silný craving.

Analýza nicméně neprokázala, že by špatné události spojené s Vánoci v dětství měly přímý vliv na pozdější celkový přístup k těmto svátkům. S tím jsme se setkali jen v jednom případě, kdy tyto pocity klient sám reprodukoval a uváděl do souvislosti se svým adoptivním otcem, příběh tohoto klienta se nám zdál natolik zajímavý, že jsme se ho rozhodli reprodukovat, viz *Zvláštní část*.

7.2. Svátky v období užívání návykových látek

V další části nás zajímalo, jak se proměnilo slavení svátků, když začali respondenti aktivně užívat, jakým způsobem slavili Vánoce v období užívání drog a zda se změnil vzorec užívání návykových látek v období svátků.

7.2.1. Slavení Vánoc v období užívání

Z analýzy vyplynulo, že štědrovečerní večeře zůstala pro respondenty důležitá i v období užívání (n=9). Štědrovečerní večeře je vrcholem Vánoc, je spojena s láskou, rodinou, teplem a hojností. Štědrovečerní večeře se účastnili i ti respondenti, kteří vykazovali podstatnější známky sociálního vyloučení (lidé bez přístřeší). Účast na slavnostních přípravách pozbyla na důležitosti, Vánoce s rodinou se tak omezily na slavnostní večeři, po které respondenti rodinu opustili a šli zpět do svého prostředí. Pro některé (n=2) to byl jediný den v roce, který trávili se svou původní rodinou.

To dokazuje příběh klienta, uživatele opiátů, který byl z dětství zvyklý na společné Vánoce. Začal užívat, postupem času začal žít na ulici, a přesto stále chodil na štědrovečerní večeři ke své původní rodině. Sám popsal pocity, které měl při návštěvě rodičů: „*Měl jsem problém v té rodině fungovat a hodně mě to obtěžovalo, trefit ten den, neměl jsem čistý svědomí... snažil jsem se dodržet určitý závazky vůči té rodině, udržet nějakou linii, že jsem schopnej ukázat rodičům, že funguju normálně. Že jsem schopnej na ty Vánoce dorazit domů a ukázat rodičům, že jsem tam. Bylo to už tak zažitý za ty léta, že jsem věděl, že to naši těžce ponesou, kdybych vynechal... Ale až teď jsem se od ségry dozvěděl, jak to bylo blbý ode mě. A já si to neuvědomoval. Já měl furt takový to: úkol splněn! Na záchodě u našich jsem trávil dlouhý čas přípravou drog a to mi vůbec nedocházelo.*“

Někteří respondenti (n=8) měli ovšem natolik pokřivené rodinné vztahy, že účast na štědrovečerní večeři v původní rodině nepřicházela v úvahu, tito respondenti pak trávili Vánoce na ulici nebo ve společnosti svých známých či partnerů. V takových případech se podoba slavení svátků odvíjela od vzorce užívání návykových látek přes

Vánoce, o čemž pojednává kapitola 7.2.2. Na podobu slavení svátků má ovšem vliv i pohlaví jedince či jeho partnerský stav (zda je sám či žije s partnerem, viz *Zvláštní část*).

7.2.2. Slavení Vánoc ve vztahu k užívání návykových látek

Podstatným momentem výzkumu bylo slavení svátků ve vztahu k užívání návykových látek (změna návykové látky, navýšení, snížení frekvence užívání či snížení množství užití látky, popř. úplná abstinence).

Z analýzy plyne, že celkem 7 respondentů změnilo nějakým způsobem vzorec užívání v období svátků. Změny v užívání návykových látek se týkaly zvýšeného množství užití drogy, užití jiného druhu návykové látky, než jaký užívali obvykle či kombinovali různé látky, což nebylo typické pro jejich všední dny. Tyto charakteristiky se u respondentů vzájemně prolínaly (např. zvýšené užívání a kombinace více látek najednou).

Změna vzorců užívání byla zapříčiněna výjimečným obdobím, jakým Vánoce bezesporu jsou. Vánoce jsou svátkem na konci roku, a jak uvádí kapitola 3. 4., na konci roku nastává chaos, protože se svět připravuje na regeneraci, obnovu. Také se říká, že Nový rok znamená nový začátek, proto je toho ke konci roku „více povoleno“. 3 lidé měli tendenci postupně navyšovat dávky před Vánoci, jako by chtěl všemu kolem Vánoc uniknout, vše pak vrcholilo na Štědrý den. Vánoce jsou obdobím bilančním, na Vánoce jako by se odkrývala pravda o nás samých a my tak měli větší náhled na vlastní chyby. Je pochopitelné, že někdo tyto skutečnosti nedokáže unést.

K úniku vede snadná cesta buď přes nelegální návykové látky, nebo přes alkohol, tři respondenti uvádí, že na Vánoce a Silvestra pili alkohol, ačkoli jej jindy příliš neužívali. S alkoholem také kombinovali jiné návykové látky, tudíž se v období Vánoc zvýšila u těchto respondentů rizikovost užívání. Více respondentů, převážně mužů (3 muži, 1 žena), uvedlo, že jejich typický vzorec užívání na Vánoce vypadal tak, že pili alkohol, který kombinovali s různými látkami, pak usnuli, probrali se a pokračovali dál ve stejném vzorci užívání. U jednoho respondenta takové užívání vedlo k silným epileptickým záchvatům. Jiný respondent pěkně reflektoval situaci, když řekl: „*Já jsem si toho mohl dát, kolik jsem chtěl, ale člověk stejně ví, že je všechno blbě.*“

Jedna z respondentek využila návykovou látku a zařadila ji do svých vánočních rituálů: „*My jsme se vždycky smáli, že budou 'bílý' Vánoce... My si dávali drogy jako dárek, a to jsme dělali tak, že jsme si na zrcátko vytvarovali lajnu do tvaru dárku i s mašličkou.*“

U pěti respondentů se charakter užívání nezměnil a pokračovali v užívání ve stejném množství a rozsahu. Vánoce vypouštěli nebo pro ně ve vztahu k užívání nic neznamenal. Jeden klient uvedl výstižnou větu: „*Já jsem buď bral a neslavil anebo jsem nebral a slavil.*“

Vánoce na návykové látce tak pozbyly významu, staly se zbytečnou součástí života, s návykovou látkou je nemělo cenu slavit. Tito respondenti Vánoce vypouštěli, možná na ně nechtěli myslet, nemělo pro ně smysl něco slavit, nenašli důvod, proč by to měli dělat.

Poslední „skupinu“ tvoří respondenti, kteří na Vánoce abstinovali, těch bylo celkem pět. Pro ty byly Vánoce (resp. Štědrý den) možná jediným obdobím v roce, které bylo bezdrogové. Vánoce chápou tito klienti jako zpravidla jedno- až několikadenní období, které má svůj řád a které si klienti rituálně uspořádali- tak, že jeden a vícero dní neužívali. Tím, že abstinovali, si respondenti uvědomili, že Vánoce na drogách nejsou to, co byly dřív. Nelze je prožívat podobným způsobem, jsou okleštěné o emotivní stránku. Citová, intimní stránka rituálních Vánoc neexistuje, je to spíše automatické než cokoli jiného.

Abstinence se pojí s podrážděností, úzkostí, což může v rodinném prostředí vyústit v konflikty. S abstinencí se váže také vidina dalších dní, na svátek sv. Štěpána, na Silvestra už je užívání návykových látek „povoleno“.

Domnívám se, že všechny tři polarity (jak změna vzorce užívání, vypouštění svátků, tak i úplná abstinence o svátcích) mají svůj rituální původ a pro respondenty se ve své podstatě musely stát tradicí a rituálem, jen tak byli schopni tyto „tradice“ dodržovat.

7.3. Vánoce v terapeutických komunitách

Kapitola se zaměřuje na prožívání Vánoc v léčbě, v terapeutických komunitách. V terapeutických komunitách se slaví Vánoce i jiné svátky (Silvestr, narozeniny,...). Dodržuje se tak přirozený rytmus dní všedních a dní svátečních. Klienti komunit se podílejí na přípravách vánočních svátků. Tento aspekt se zdá být velmi důležitý, neboť jak vyplynulo z analýzy rozhovorů, mnozí z klientů už zapomněli na pravou atmosféru Vánoc, jak ji znali z dětství a Vánoce v TK jim tuto atmosféru připomněly. Za velkou výhodu považujeme značně intimní rodinné prostředí terapeutických komunit, jaké např. psychiatrické léčebny nemohou nabídnout.

Jeden z respondentů výstižně popsal rozdíl mezi Vánoci v psychiatrické léčebně a TK:

„Tam to bylo hodně obecný, tam je hromada lidí, který ani nestihneš poznat, s kterými ani nepřiđeš do styku. Někdo z léčebny jede domů, ostatní se sejdou na sále, tam je kapr, salát, byla tam nějaká společná příprava. Ale bylo to jen o té večeři, pak se všichni rozprchli a já to prospal... tady s námi slavili Vánoce i zvířata, krmili jsme ryby, srnky, i naše zvířata jsme obdarovali tou hojností a byli jsme spolu. Pro mě to byly neuvěřitelný Vánoce.“

Téměř všichni (n=15) respondenti hodnotili průběh Vánoc v TK kladně. Jeden z respondentů neměl ještě v TK vybudované zázemí, proto se ke svátkům v TK nebyl schopen vyjádřit, druhý strávil Vánoce na detoxifikačním oddělení. Z jedné z terapeutických komunit odešli těsně před Vánoci čtyři lidé (zde se nabízí otázka, zda za to mohlo období Vánoc, kdy lidé bilancují a chtějí být s nejbližší rodinou či měli tito klienti k odchodu jiné důvody), což zapříčinilo poněkud napjatou atmosféru, která ovlivnila klidný průběh Vánoc (*viz Zvláštní část*).

Vánoce v terapeutické komunitě připomínaly klientům Vánoce v dětství. Měly rodinnou atmosféru. K vánočnímu naladění přispívá i venkovské prostředí, příroda, zvířata, o které se klienti musí starat. Průběh vánočních oslav v terapeutických komunitách (*viz Zvláštní část*).

V TK Karlov je vánoční atmosféra ještě umocněna přítomností dětí, což oceňovali všichni respondenti z této komunity. Dětské nadšení z rozsvíceného stromečku a rozdávání dárků je výjimečným, neopakovatelným okamžikem.

Z rozhovorů dále vyplývá, jak důležité je mít v komunitě vybudované vztahy jak k ostatním klientům, tak i k terapeutům. Respondenti, kteří byli v době Vánoc v komunitě jen krátce, nedokázali nasát patřičnou atmosféru, neboť se teprve seznamovali s lidmi i prostředím.

Přesto ani komunitní Vánoce rodinu nenahradí, někteří respondenti (4 ženy, 2 muži) uváděli, jak na Vánoce toužili být spíše se svými blízkými a představovali si, jaké by to bylo, být v tyto slavnostní dny s nimi. Vánoce také vyvolávaly v klientech silné vzpomínky na rodinu, dětství, na Vánoce v dětství a na minulé události.

Je přirozené, že část respondentů by raději byla doma s rodinou, na Vánoce jim bylo velmi smutno.

Vánoce byly pro některé krizovým obdobím. Jsou bezesporu náročným úkolem pro terapeuty, neboť dle slov respondentů měli někteří na Vánoce větší či menší chuť (o cravingu na Vánoce se zmínili dva respondenti), pro některé (n=5) to byly po dlouhé době první Vánoce (a samozřejmě i Silvestr) bez návykových látek. Zároveň je konec roku obdobím bilancování, obdobím, kdy hodnotíme uplynulý rok (leckdy i celý uplynulý život) a na povrch mohou vyplouvat všechny nepříjemné události. Na konci roku si pokládáme otázku, zda jsem v životě opravdu tam, kde jsem chtěl být.

Terapeutická komunita učí klienty, jak rituálně oslavit Vánoce, jelikož mnoho klientů na atmosféru a opravdový význam Vánoc, jaký znali z rodiny, během drogové kariéry zapomnělo.

Dva z klientů Vánoce neslavili v dětství s rodinou typickým způsobem, pro ty byly Vánoce v terapeutické komunitě vůbec prvními „klasickými“ Vánocemi. Patnáct respondentů zároveň uvedlo, že by chtěli jednou slavit Vánoce tak, jak je oslavili v terapeutických komunitách.

7.4. Rizika v období svátků

Na slavení Vánoc v léčbě navazovalo téma rizika v době svátků, jelikož svátky a oslavy jsou výjimečné okamžiky, jsou to zvláštní, barevné dny obklopené dny všedními, „šedými“. V naší kultuře je obvyklé slavit svátky také konzumací alkoholických nápojů. Ptali jsme se klientů na to, jak a zda vůbec vnímají riziko svátků, v čem by takové riziko pro ně mohlo spočívat.

Část respondentů (n=7) se domnívá, že svátky samy o sobě pro ně riziko nepředstavují. Nepovažují svátky jako takové za důvod k relapsu.

Deset respondentů riziko svátků vnímá, největším rizikem je samota. Samota v období svátků, které jsou symbolem jednoty a stmelení, symbolem rodiny a lidského tepla. Lidé jsou pohromadě a je pochopitelné, že být na Vánoce o samotě je důvodem k pocitům vykořeněnosti a nesmyslnosti života. Osamocené svátky jsou důvodem k vyhledání jakéhokoli způsobu kompenzace lidské blízkosti, protože být na všechno sám je takřka nemožné. Pro respondenty je důležité být na Vánoce s někým blízkým, komu mohou důvěřovat.

Velkým rizikem je i všudypřítomný alkohol, a to jak na Vánoce, tak na Silvestra (respektive po celé vánoční období). Domníváme se, že společnost v našem kulturním okruhu nevykazuje přílišnou toleranci vůči abstinujícím jedincům, lidé mají pocit, že jediné pokud sdílejí konzumaci alkoholických nápojů s druhými lidmi, mohou se k nim přiblížit a prožívat společný okamžik. Pokud se s někým dělíme o svůj osobní prostor např. v rámci rodinných oslav, máme dojem, že podmínkou k absolutnímu propojení všech přítomných je třeba i společné popíjení. V určitých společenských kruzích platí, že kdo nepije s námi, je nepřítel. V jednom pražském restauračním zařízení měla autorka této práce tu čest shlédnout slogan: *„Svět je krásný, tak proč ho nevidět dvakrát“*.

Tři respondenti uvedli, že alkohol nechtějí ze svých životů vymazat, že je pro ně důležitou součástí a např. Silvestra v rodinném kruhu si bez alkoholu neumějí představit. Zároveň mají pocit, že konzumace alkoholu v „bezpečném prostředí“, tj. v rodině, je v pořádku, že v takovém případě pro ně alkohol není ohrožující.

7.5. Rituály v terapeutické komunitě očima klientů

Poslední otázka se věnovala rituálům v komunitě (viz kap. Rituály v terapeutické komunitě v teoretické části). Zajímalo nás, co pro klienty rituály představují, zda jsou pro ně aktuální, zda mají význam, zda něčemu slouží nebo zda jsou to rituály nesmyslné, prázdné a brzdí vývoj jedince i komunity.

Z rozhovorů s klienty vyplynulo, že rituály jsou jednou z nejdůležitějších částí léčby. Nejvyšší počet klientů ($n=13$) se zmiňoval o rituálech ukončovacích, které završují pobyt v terapeutické komunitě a účastní se ho klienti i terapeuti. Ukončovací rituál má svůj smysl, když na něj nahlížíme v kontextu celé léčby. S existencí iniciačního a konečného rituálu se období v léčbě i před léčbou před klienty otevírá jako celistvý celek, rituály jasně ukazují posun dopředu.

Jsou jakýmsi mezníkem mezi obdobím braní, léčby a obdobím po léčbě. Jsou důkazem toho, že klienti něco dokázali. Slovem „něco“ není míněno jen úspěšné dovršení léčebného procesu v terapeutické komunitě, ale i odhodlání se k nástupu do léčby (což je možná krok ještě významnější) či postup do další fáze léčby.

Pro klienty komunit je zároveň důležité, že při rituálech se o ně všichni zajímají, že z ostatních klientů ani terapeutů necítí lhostejnost, ale pochopení a sounáležitost. Zároveň je pro klienty podstatné vidět, že v jejich trápení nejsou osamoceni, že je na světě ještě někdo, kdo je ochoten s nimi problémy sdílet. Jeden z respondentů dále uvedl, že rituály jsou jednou z mála možností, při nichž je možné uvědomit si, jak velký krok udělali druzí klienti a jsou tak pro něho velkou inspirací a vzorem.

Rituály jsou také důležité pro upevňování společenství (jak ve svých odpovědích potvrdili dva respondenti), stmelují klienty i terapeuti. Rituály jsou významnou událostí, jsou to velice intimní a citlivé chvíle, které mohou být pro komunitu velice silné a naplňující.

Z průběhu rozhovorů vyšlo najevo, jak emotivně vzpomínali klienti terapeutických komunit na rodinné Vánoce i na Vánoce, které slavili (resp. neslavili) v období užívání. Bylo evidentní, jak citlivé je to pro ně téma a bylo velice zvláštní vidět, že i teď, po kratším či delším životním úseku na Vánoce vzpomínají s jistým

respektem. S takovým neurčitým respektem k rituálu Vánoc, který prostředí terapeutické komunity obnovuje a vrací mu někdejší podstatu.

7.6. Zvláštní část

V posledním úseku praktické části této práce se věnujeme tématům, která nebyla přímou součástí výzkumných cílů nebo otázek, nicméně s nimi úzce souvisí. Tato témata přirozeně vyplynula z rozhovorů s respondenty a jejich začlenění do této práce se nám zdá být namístě.

7.6.1. Svátky ve vězení

Jedním z míst, na kterém respondenti slavili Vánoce, byla věznice. Tři respondenti se zmínili o tom, že slavili Vánoce ve vězení. Vánoce ve věznici nejsou příliš veselou událostí, většina vězňů se snaží Vánoce vytěsnit a svátky si nepřipouštět. To je ovšem zcela nemožné, protože zmínky o Vánocích jsou všude, v tisku, rozhlasu i v televizi. Vánoce ve věznici slaví společně lidé, kteří mají mezi sebou vytvořené nějaké vztahy, kteří k sobě mají o něco blíže nebo mají vyšší finanční prostředky. Pak si dávají malé dárky. Jinak se ve věznici žije tím, co „zrovna je“. Zdobí se stromeček, vězňové si připravují malé pohoštění.

Na Štědrý den se dostává lepší jídlo, malý řízek, trocha bramborové kaše a salátu. Na Silvestra se v některých věznicích připravuje kvaska.

7.6.2. Svátky u žen a u mužů

Zajímavé je sledovat slavení svátků v průběhu drogové kariéry s důrazem na genderové rozdíly. Ze studie vyplynulo, že ženy - uživatelky návykových látek se na rozdíl od mužů snažily ve většině případů (n=6) alespoň něco z vánočních tradic zachovat. Ženy neslavily svátky o samotě, nejčastěji je slavily s partnery, manželi,

děťmi, s přáteli na bytě, popř. ve své původní rodině. Zatímco muži, pokud žili bez partnerky (n=5), svátky mnohem častěji vůbec neslavili a vypouštěli je. Muži také častěji mluvili o pocitech samoty o svátcích, o zbytečném putování ulicemi na Štědrý den. Pokud slavili muži svátky s partnerkou (v jednom případě s partnerem) či v rodině (n=6), dodržovali některé tradice i zvyky.

Rozdíl mezi muži a ženami výstižně popisuje následující citace: *„Já jsem se furt snažila udělat to hezký, že jsem to nějak vyzdobila, snažila jsem se i dárky kupovat, akorát jak jsem brala pervitin, tak jsem to dělala hekticky, že jsem to připravila na poslední chvíli. Byla jsem na to sama, žila jsem s přítelem, ale jeho to nezajímalo, tak já vždycky na poslední chvíli na Štědrej den šla kupovat dárky, aby něco bylo.“*

Ženy se snažily ozdobit stromek či větev, připravit dárky, něco dobrého, tradičního uvařit. Jeden muž popsal, jak s jeho přítelkyní, uživatelkou, trávili Vánoce-pili dobré víno a slavili je vždy podobným způsobem.

V podstatě jde nejspíš o přirozenou potřebu člověka, ukončovat pravidelně jednotlivá období, v našem případě rok, nějakou oslavou. Zvláštní je, že ženy mají k těmto přesahujícím věcem větší citlivost a i přes všechny bariéry, které život s návykovou látkou přináší, jsou schopny tradice dodržovat. Je možné, že ženy potřebují větší zakotvenost a řád, který jim poskytuje pocit sounáležitosti a bezpečí. Možná, že více touží po každoročním obnovování tradičních hodnot tak, jak je znají z původní rodiny a možná, že tyto tradice jsou tím nejhezčím, co si do partnerství ze své původní rodiny odnášejí.

Můžeme za takovýmto jednáním vidět snahu o vytvoření nové rodiny se svým řádem a strukturou.

7.6.3. Vánoce „z okna“

U čtyř respondentů jsme zaznamenali zajímavý fenomén, který by se dal nazvat jako „Štědrý den z okna“. Je metaforou k vykořenění uživatelů návykových látek ze společnosti, k tomu, že jejich místo je na okraji společnosti. Jsou její součástí, ale vlastně do ní nepatří. Jsou její součástí, ale mnoho lidí je na ulici nevidí, a pokud ano,

všímají si pouze neupraveného zevnějšku. Chodí rychle, nenápadně, jsou nepřítomní v přítomnosti.

Podobně jako staří lidé, kteří se zálibou zhlíží z okna ven, na ulici. Stávají se tak pozorovateli pouličního dění, vědí o všem, ačkoli o nich nikdo neví. Jsou součástí všeho, ale jsou sami. Stejně jako popsali respondenti, kteří pozorovali Vánoce „z okna“. Někteří je tedy doopravdy pozorovali z okna, u jiných je okno metaforou bytí nebytí ve společnosti.

Respondenti popisovali, jak chodili na Štědrý den po ulicích a pozorovali vánoční ruch, sváteční atmosféru, světýlka v oknech, stromečky v obývacích, ozdoby na předzahrádkách. U těchto výjevů cítili smutek, stesk po domově, pocity osamocení, prázdnoty.

Vše shrnuje následující citace: *„Jednou jsem utekl od vší zodpovědnosti a trávil jsem Vánoce na ulici. K večeri jsem měl paštiku a rohlík a bylo to krušný, že doma je ta hojnost všeho a já chodil po Praze, šel jsem proudem lidí úplně sám. Potkával jsem lidi a říkal jim: Šťastný a veselý!... To mi automaticky naskočilo. Já měl tendenci se s někým obejmout, v metru byl plnej vagón lidí a já tam byl úplně sám.“*

7.6.4. Oslava Vánoc v komunitách Karlov a Němčice

Jednou z výzkumných otázek byla i otázka na prožívání Vánoc v léčbě. Respondenti se často uchýlovali nejprve k popisu všech aktivit, kterých se na Štědrý den účastnili a teprve poté vzpomínali, co v nich oslavy Vánoc vyvolávaly. Jelikož nás zaujalo, jak se oslavy v obou komunitách od sebe liší, jak jsou rituály pro každou komunitu specifické, rozhodli jsme se zařadit i popis slavení Vánoc tak, jak nám jej v rozhovorech popsali klienti. Popisy klientů byly subjektivní, tudíž nemusí přesně odpovídat skutečnému průběhu Vánoc v terapeutických komunitách.

Vánoce v TK Karlov

Klienti měli celý Štědrý den pro sebe, koukali na pohádky a připravovali vše na večerní oslavu. Byli také pohromadě na procházce po okolí (zde vidíme podobnou strukturu Štědrého dne, jakou popisovali klienti v dětství). Večer byla připravena

štedrovečerní tabule, k níž se sešli všichni z komunity, z obou komunitních domů, maminky i s dětmi. Po večeři šli klienti s prskavkami k vánočnímu stromečku, kde byla spousta dárků a děti pak klientům dárky rozdávaly. Přítomnost dětí dala Vánocům v TK nový rozměr, vidět prostou dětskou radost ze stromečku a dárků bylo silným momentem.

Každý v komunitě má svého garanta, kterému klienti předali svá vánoční přání do určité finanční hodnoty, a garant jim dárek opatřil. Klienti také vyráběli dárky pro ostatní a děti dostávaly dárky od svých maminek.

Poté si mohli klienti zavolat domů, spojit se s rodinou. Na závěr dne absolvovala komunita výlet do kostela na mši do blízké vesnice. Pro některé byla tato mše první v životě.

Vánoce v TK Němčice

Terapeuti vytvořili Vánoce klientům tak, že byli jako jedna rodina. Slavili Vánoce i se zvířaty, které společně krmili: se srnkami, rybami i domácími zvířaty v komunitě. Součástí Štědrého dne byla i mše v blízkém kostele. Klienti si sami připravovali štedrovečerní večeři a pohoštění. Podrobnější popis Vánoc v TK Němčice bohužel nemůžeme nabídnout, protože vánoční nálada v této TK byla ovlivněna odchodem čtyř klientů, tudíž i výpovědi respondentů se točily spíše kolem této události. Zároveň ve stejném časovém úseku vyšlo najevo, že v komunitě existuje mezi dvěma klienty vztah, jeden z nich (zároveň i účastník našeho výzkumu) tudíž musel krátce po Vánocích komunitu opustit.

Atmosféra v TK byla přes Vánoce napjatá, těsně před Vánoci z komunity odešli čtyři lidé, kteří společně tvořili koalici. Jeden z klientů atmosféru kolem této koalice popisuje následovně: „*Že odešli čtyři lidé před Vánoci, tak s tím pro mě skončilo nějaký omezení svobody projevu, to byla taková koalice, která se rozlejšala.*“

Pro ostatní klienty i terapeutů se jednalo o velice náročnou situaci, protože zmiňovaní klienti před odchodem prohlašovali, že se hodlají vrátit k užívání návykových látek. Tím, že opustili komunitu, se pročistila atmosféra, nicméně jak řekl jeden z respondentů: „*nikdo není natolik silný, aby se ho tato situace nedotkla*“. Dva respondenti v rozhovorech přímo řekli, že tito klienti odešli kvůli Vánocům.

V kapitole 7.3. jsme citovali klientku TK Karlov, která byla pár dní po Vánocích rozhodnuta z komunity odejít, nicméně své rozhodnutí přehodnotila a v komunitě zůstala.

Další respondent popsal svůj odchod z předchozí léčby v TK, který proběhl těsně před Vánoci. I když byl klient přesvědčený, že brát nebude, na Štědrý večer se opil a začal opět užívat návykové látky.

Bylo by zajímavé zjistit, kolik klientů TK v ČR předčasně opustí léčbu právě v období svátků (nejen Vánoc), hledat důvody, které k tomu tyto klienty mohly vést a výsledky využít v terapeutické praxi.

7.6.5. Proměny prožívání Vánoc: krátká případová studie

V průběhu rozhovorů jsme vyslechli respondenta, jehož příběh se nám zdál natolik pozoruhodný, že jsme se jej rozhodli zařadit do zvláštní části této práce. Příběh dokazuje, jak moc jsou rituály intimní záležitostí a jak moc je pro dítě důležité rituály prožívat.

Jako chlapec byl klient adoptovaný, jeho adoptivní otec problémově užíval alkohol a odmítal slavit veškeré svátky, jak Vánoce, tak narozeniny. Klient uvedl, že kolikrát mu přáli spolužáci ve škole k narozeninám a on ani nevěděl, že narozeniny má.

Jeho otec neměl rád slavení svátků a stavěl se proti nim do opozice. Adoptivní matka klienta se ze začátku snažila alespoň něco na Vánoce připravit, ale dostala vždy vynadáno. Klient vzpomíná na jedny Vánoce, kdy se jeho otec ztratil na čtyři dny (pravděpodobně pil), takže mohli s matkou poprvé pořádně oslavit Vánoce. Upekli si trochu cukroví a klient dostal od matky plyšového medvěda, kterého má dodnes. Když bylo klientovi něco přes deset let, jeho matka zemřela a zůstal sám s otcem, pak už Vánoce ani jiné svátky neslavili.

Když klient dospíval, uvědomil si svou homosexuální orientaci, začal užívat návykové látky a našel si přítele, s nímž se snažili udělat Vánoce hezké. Nikdy se jim to

ale úplně nepodařilo, dle klientových slov tam bylo „všechno špatně“, čímž narážel na to, že v jejich vztahu byly i návykové látky. Po nějaké době se klient dostal do fáze, že už nechtěl Vánoce slavit. Koukal se na Štědrý den z okna a říkal si: „blbí křesťani“. Svátky mu přišly jako bezvýznamná tradice, proto je úplně vypouštěl. Tedy aspoň se snažil je vypouštět. Uvedl, že v tomto období se na Vánoce vždy hrozně opil, asi aby si nemusel připustit, že se něco děje, aby tu tíhu, která na něj v období Vánoc dolehla, nemusel nést tak docela sám.

Poté si však uvědomil, že po Vánocích moc touží. Až v komunitě poznal, jaké to je, slavit Vánoce s celou „rodinou“ a komunitní Vánoce mu připomněly ty Vánoce, které oslavil s matkou v dětství.

8. SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ

Studie si kladla tyto cíle:

- 1) Popsat, do jaké míry se proměnilo slavení a prožívání slavnostních rituálů u drogově závislých lidí v průběhu jejich drogové kariéry.
- 2) Zjistit, co pro klienty rituály v terapeutické komunitě znamenají, zda jsou důležitou částí léčby.
- 3) Zjistit, jak klienti vnímají rizikovost slavení svátečních rituálů, popř. jak s tímto rizikem pracují v rámci prevence relapsu.

Na základě odpovědí respondentů jsme se (také vzhledem k časovému ukotvení rozhovorů) ve výzkumu zabývali slavením Vánoc.

Výsledky shrnujeme do tří oddílů dle pořadí výzkumných cílů:

1)

14 respondentů slavilo Vánoce v dětství tradičně, dodržovali zvyky typické pro naši kulturu. Zdobili dům, pekli cukroví, chodili na rodinné procházky, jedli tradiční jídla, navzájem se obdarovávali pod vánočním stromečkem. 3 respondenti klasické Vánoce v rodině neprožívali. Vánoce v neúplných rodinách slavilo v dětství 8 respondentů, v kompletních rodinách 9 respondentů. Nicméně pouze pět respondentů neuvedlo žádné negativní události spojené se slavením Vánoc v jejich původních rodinách. S alkoholem u rodičů má Vánoce spojeno pět respondentů.

Nejdůležitějším okamžikem Vánoc byla štědrovečerní večeře, při níž se sešla celá rodina, a všichni se snažili omezit konflikty, aby byl průběh večera bezproblémový. V období užívání návykových látek se respondenti rodiny spíše stranili. Příprav už se nezúčastňovali, nicméně štědrovečerní večeře zůstala pro

9 respondentů důležitá po celý čas drogové kariéry a pravidelně rodinu navštěvovali. Tradiční zvyky pak dodržovaly spíše ženy (6 žen se 7 uvedlo, že se nějakým způsobem snažily Vánoce zachovat). Muži, pokud žili sami, Vánoce neslavili. Ve vztahu k užívání návykových látek se objevily tři různé vzorce:

- I. Sedm respondentů zvýšilo množství užitých drog, kombinovali více drog či užívali látky, které neměli ve zvyku užívat v běžné dny. 3 z těchto respondentů postupně navyšovali dávky a toto zvyšování vrcholilo Vánocemi.
- II. Pět respondentů vzorec užívání nezměnilo a užívalo dál ve stejném rozsahu. Vánoce tak pro ně ve vztahu k užívání buď nic neznamenal, nebo je tito respondenti vypouštěli a neslavili je vůbec.
- III. Pět respondentů na Vánoce abstinovalo. Tito respondenti uvedli, že abstinence jim pomohla k tomu, aby si uvědomili, že Vánoce se závislostí na návykových látkách nemohou již prožívat tak intenzivně jako dřív.

Do drogové kariéry respondentů jsme zařadili i slavení Vánoc v léčbě. 15 respondentů hodnotilo Vánoce v TK kladně, Vánoce jim připomínaly dětství a rodinnou atmosféru. 6 respondentů prožívalo na Vánoce zármutek a touhu po domově, Vánoce zároveň vyvolávaly vzpomínky na dětství i uplynulé svátky na drogách. 2 lidé pociťovali v období svátků craving.

Z rozhovorů vyplynulo, že TK učí klienty, jak slavit Vánoce a respondenti uváděli, že by příště chtěli oslavit Vánoce stejně tak, jak je slavili v komunitě.

2)

Druhý cíl se věnuje rituálům v TK. Pro klienty jsou rituály jednou z nejdůležitějších částí léčby. 13 respondentů se zmiňovalo o ukončovacích rituálech jako o velkých zážitcích, které jim v paměti dlouho zůstanou. Rituály umocňují pocit sounáležitosti, jsou mezníky mezi obdobími, na symbolické úrovni ukončují jedno období a zahajují období další. Zároveň je podstatné vidět druhé klienty absolvující rituály, pak tito klienti slouží jako vzory.

3)

Třetí cíl se zaměřuje na rizika svátků vzhledem k možnému relapsu. 7 respondentů uvedlo, že svátky samy o sobě pro ně nepředstavují riziko. Pro deset respondentů jsou svátky rizikové. Rizikem je samota, která se v období Vánoc zdá ještě těžší než ve všední dny. Rizikem je také alkohol, který je dostupný a hojně užívaný. Tři respondenti nechtějí alkohol ze svého života vymazat.

Jelikož z rozhovorů s respondenty vyplynula další zajímavá témata, byla vytvořena kapitola *Zvláštní část*, kde jsou tyto tematické celky shromážděny. Jedná se o slavení svátků ve vězení, o genderové rozdíly, které se projevují na celkové podobě slavení svátků, o metaforu Vánoc „z okna“, dále jsou ve *Zvláštní části* popsány oslavy Vánoc v terapeutických komunitách Karlov a Němčice. Na samý závěr jsme uvedli krátkou případovou studii.

9. DISKUZE A ZÁVĚRY

Rituály jsou hluboce lidské, vnáší do našich životů sebezpřekračující prvek. Motivem k tématu svátků a rituálů v životě uživatelů návykových látek byla touha poznat, jak tyto důležité rituální oslavy slaví drogově závislí lidé. Zda svátky slaví či nikoli a jak takové oslavy vypadají.

Z tohoto „jádra“ vzešla celá řada dalších výzkumných otázek: Jaké místo měl rituál slavení svátků v životě klientů před drogovou kariérou (tedy jak slavili Vánoce či jiné svátky v dětství, v původní rodině)? Jak se jeho pozice proměnila v závislosti na změnách životního stylu (jak je slavili, když byli aktivními uživateli návykových látek)? Co pro klienty znamená rituál v léčbě? Představuje pro uživatele po léčbě slavení oslav subjektivní riziko z hlediska možného relapsu?

Cílem praktické části práce, kvalitativního výzkumu, bylo popsat, do jaké míry se proměnilo slavení a prožívání slavnostních rituálů u drogově závislých lidí v průběhu jejich drogové kariéry, dále zjistit, co pro klienty rituály v terapeutické komunitě znamenají, zda jsou důležitou částí léčby a zjistit, jak klienti vnímají rizikovost slavení svátečních rituálů, popř. jak s tímto rizikem pracují v rámci prevence relapsu.

Rozhovory byly analyzovány metodou vytváření trsů, následně byla užitá metoda zachycení vzorců (gestaltů). Z výsledků vyplynulo, že v dětství se respondenti na Vánoce těšili, byly pro ně významným okamžikem v roce, účastnili se rodinných příprav a vrcholem Vánoc byla štedrovecerní večeře. To se změnilo v době užívání návykových látek, kdy se respondenti slavnostních příprav již neúčastnili, nicméně slavnostní večeře zůstala tradicí a někteří respondenti se jí dále účastnili. Podoba slavení svátků v době užívání se velmi modifikovala podle toho, zda dotyčný byl muž či žena, zda žil sám či s partnerem a zda docházel na Vánoce do své původní rodiny či nikoli.

Slavení Vánoc ve vztahu k návykovým látkám probíhalo ve třech různých modalitách. Uživatelé buď dále užívali stejné množství i druh látky, svátky neměly na vzorec jejich užívání vliv. Pro další uživatele byly Vánoce jediným obdobím v roce, kdy abstinovali. Pro poslední skupinu byly Vánoce důvodem ke změně vzorce užívání, užívali větší množství návykových látek, jiný druh drogy, popř. užívali drogy v kombinacích.

Rituály v terapeutické komunitě jsou pro respondenty jedním z nejdůležitějších prvků léčby. Ukončují a zahajují další životní období, jsou symbolem toho, že klient něco dokázal, upevňují společenství. Terapeutická komunita učí klienty slavit Vánoce, v TK je rodinné, intimní prostředí. Vánoce jsou nicméně pro klienty v léčbě krizovým obdobím. To však platí nejen pro klienty v léčbě, ale i pro klienty, kteří mají již léčbu za sebou.

Svátky jsou pro respondenty rizikové jednak kvůli alkoholu, jednak kvůli samotě, která je v období svátků ještě hůře snesitelná, než ve „všedné dny“, protože svátky jsou symbolem jednoty, rodiny, lidského tepla.

Na závěr byla vytvořena *Zvláštní část*, kde jsou shromážděny všechny tematické celky, které nebyly přímou součástí cílů výzkumu, ale zdály se nám natolik zajímavé, že by nebylo ku prospěchu je z práce zcela vyřadit.

V teoretické části práce jsme se zabývali tématem rituálů z antropologického hlediska, tématem svátků a jejich významem, zajímaly nás i rituály v rodině a rituály v terapeutických komunitách.

Rituály uživatelů na drogové scéně jsou rozmanité. V souvislosti se zpracováváním této práce mne napadala řada dalších témat, kterým by bylo možné se věnovat, protože s tím, jak se proměňuje drogová scéna, se mění i rituály. V souvislosti s mou praxí v terénních programech se pro mne stalo velkou výzvou téma rituálů na otevřené drogové scéně. Téma má ovšem několik úskalí. Bylo by např. velmi obtížné vysvětlit potencionálním respondentům, o jaké téma se nám konkrétně jedná, neboť ani my sami nemáme potuchy, kolik běžných denních činností je v podstatě rituálních.

Pro realizaci takového výzkumu by byly třeba důkladně zpracované dotazníky, alespoň částečné zasvěcení respondentů do problematiky rituálů a výběr výzkumného vzorku dle určitých kritérií. Druhou možností by bylo naučit se rozpoznávat v běžných denních činnostech uživatelů rituály, k čemuž by se nejvíce hodila metoda pozorování v kombinaci s rozhovory.

V průběhu psaní této práce jsem narazila na knihu Gertrud Kaufmannové-Huberové *Děti potřebují rituály* (1998), která byla pro mne velice inspirativní. Autorka se zde věnuje sebeúdržbovým rituálům v životě dítěte a celé rodiny, popisuje, jak je důležitý pravidelně uspořádaný, rituální denní režim, a to od raného věku dítěte.

Studie založená na rodinných rituálech v dětství by oproti této vyžadovala práci s více členy rodiny, menší výzkumný vzorek a mnohem detailněji zpracované otázky, protože mnoho lidí provádí rituály, aniž by o rituální činnosti mělo potuchy. Jednalo by se např. o studii, v níž by se srovnaly dvě rodiny se stejným počtem členů a přibližně stejným věkovým rozložením.

Zde vidíme, že téma rituálů u drogově závislých je velice rozmanité a dá se s ním pracovat také na různých úrovních systému služeb - v prevenci, v nízkoprahových službách, v léčbě i v následné péči.

Preventivní programy jsou dle zkušenosti autorky rituálně uspořádané a je dobré mít program vždy stejně strukturovaný. Za začátku programu třída vytvoří kruh (v programu se využívá principu kruhu podobně jako v TK), pozdraví se s lektory, den se zahajuje úvodní aktivitou, která je zaměřena na naladění se na program. Poté následují techniky a relaxační hry ve stejném sledu. Program je vždy ukončen technikou, při níž se děti navzájem chválí či se jinak navzájem potěší, poté následuje rozpuštění kruhu a rozloučení.

V nízkoprahových službách existují určitá pravidla, která musí klienti dodržovat. Nejsem si jistá, zda v principech nízkoprahových programů lze vyčíst nějaký aspekt, který by byl rituální povahy. Rituály, které klienti na otevřené drogové scéně dodržují, by však bylo dobré odpozorovat. Domnívám se, ač může být má myšlenka mylná, že právě pocit bezpečí, které rituál nabízí, může být pro klienty ohrožující. Setkala jsem se s klientem, který se vehementně odmítal zbavit svého zašlého pouzdra, v němž bylo vše špinavé a staré. Obsah svého pouzdra si při výměně injekčního náčiní vždy vysypal a znovu (spolu s čistými stříkačkami a sterilními vodami) vše do pouzdra poskládal. Pokaždé si své náčiní skládal do pouzdra stejným způsobem, a když ho někdo vyrušil, otočil se zády a pomalu skládal na sebe na stejné místo vše, co tam patřilo.

Je možné, že injekční užívání je rituálem samo o sobě a přes všechny „výhody“, které intravenózní užívání nabízí, je pro uživatele nesnadné se ho vzdát také proto, že ostatní způsoby nejsou „ty jeho“.

O rituálech v léčebném prostředí pojednává tato práce. I setkání terapeutická nebo v ambulantní léčbě lze uspořádat rituálně. Když jsou setkání uspořádána dle

určitého mechanismu, který je neměnný, snáze se navozuje důvěra v terapeuta i v celý léčebný proces.

Pod rituály v následné péči či doléčování mám na mysli například pravidelný denní režim, pravidelné jídlo a odpočinek. Lze také pomáhat matkám s rituálním uspořádáním péče o dítě apod.

Je patrné, že škála využití rituálů u drogově závislých je nesmírně široká. Myslím, že využití rituálů v péči o závislé může pracovníkům velmi zjednodušit práci s klienty, neboť všichni jsme lidé a skrz rituály komunikujeme i na nevědomé úrovni.

Tato práce nastínila, jakým způsobem si uživatelé návykových látek vytváří rituály ve vztahu ke slavení svátků. Z práce mimo jiné vyplývá, že Vánoce jsou pro uživatele krizovým a rizikovým obdobím, s nímž je v terapeutické praxi třeba citlivě pracovat.

10. POUŽITÁ LITERATURA

1. Benedictová, R. (1999). *Kulturní vzorce*. Praha: Argo
2. Dé Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
3. Durkheim, E. (2002). *Elementární formy náboženského života*. Praha: Oikoymenh.
4. Eliade, M. (1993). *Mýtus o věčném návratu*. Praha: Oikoymenh.
5. Eliade, M. (2006). *Posvátné a profánní*. Praha: Oikoymenh
6. Fromm, E. (1999). *Mýtus, sen a rituál*. Praha: Aurora.
7. Genep, A. (1997). *Přechodové rituály*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
8. Janouškovec, V. (2004). *Rituály na drogové scéně*. Nepublikovaný rukopis.
9. Kalina, K. (2008). *Terapeutická komunita*. Praha: Grada Publishing.
10. Kalina, K., Vančura, M. (1993). Poruchy rodinného bydlení. *Kontext*, 9 (2), 5-9.
11. Kaufmannová - Huberová, G. (1998). *Děti potřebují rituály*. Praha: Portál.
12. Kooyman, M. (1992), De Leon, G. (2002), Nevšimal, P. (2004). *Terapeutická komunita pro drogově závislé I. – vznik a vývoj*. Praha: Středočeský kraj, Terapeutická komunita v Mníšku pod Brdy
13. Krýsl, Š. (1994). Soukromé rituály – definice a praxe. *Kontext*, 10 (1), 26-28.
14. Lévi- Strauss, C. (2008). *Mythologica****, nahý člověk*. Praha: Argo.
15. Miovský, M. (2006b). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing.
16. Müllerová, V. (2004). Rodinné rituály v terapii. *Konfrontace*, 15 (2), 96-97.
17. Selvini Pallazolli, M., Boscolo, L., Cecchin, G., Prata, G. (1993). Rodinné rituály – mocný nástroj v rodinné terapii. *Kontext*, 9 (1), 10-17.
18. Sobotková, P. (2003). *Místo rituálů v současné rodině*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova, Praha, Česká Republika.

19. Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
20. Vondráček, V., Holub, F. (2003). *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Praha: Columbus.

Elektronické zdroje

21. Vidal-Infer, A., Tomás-Dols, S., Aguilar-Moya, R., Samper-Gras, T., Zarza, M.J. & Aguilar-Serrano, J.(2009). Las Cenas Navideñas de Empresa. Un modelo de consumo recreativo de alcohol y otras drogas? [Christmas work dinners. A pattern of recreational use of alcohol and other drugs].[Electronic version]. Adicciones, 21(2), 133-142.
22. <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3005-12>, 17. 7. 2012, 17:10

11. PŘÍLOHY

11.1. Dotazník

Dovedl/a bys říci, jaký svátek je/byl pro tebe ve tvém životě nejdůležitější?

1) V jakém duchu probíhaly Vánoce ve tvém dětství/mládí? Byly pro tebe důležité?

Jak jste v rodině prožívali sváteční dny (Vánoce, narozeniny, Nový rok, Velikonoce)?
Co pro tebe slavení takových svátků znamenalo? Jaké místo měly ve tvém životě?

2) Dovedl/a bys popsat, jakým způsobem se prožívání slavnostních dní proměnilo v době užívání? Zůstaly některé tradice stejné (kontakt s blízkými, dárky, výzdoba, přání všeho nejlepšího, duchovní prožitek)?

Našel jsi v době užívání nějaké nové způsoby slavení svátečních dní, které se opakovaly? Existovaly v průběhu roku dny, které se vázaly na stejné datum/období a které nějakým způsobem čas dělily a dávaly mu rytmus?

3) Jsou pro tebe rituály (přijímací, etapové, ukončovací atd.) v TK důležité nebo je považuješ za zbytečné? Jak slavíte v komunitě Vánoce, Nový rok, narozeniny?

4) Slavení svátečních okamžiků je spojeno s konzumací alkoholu a jiných omamných látek. Myslíš, že jsou pro tebe svátky z hlediska užívání návykových látek rizikové? Máš představu o tom, jak tyto svátky budeš slavit, až ukončíš léčbu?

11.2. Přepis rozhovorů z terapeutických komunit Karlov a Němčice

- Provedena transkripce s redukcí I. řádu
- T = tazatel, R = respondent

1.

T: Dovedl bys říct, jaký svátek považuješ ve svém životě za nejdůležitější? Jaký jsi nejvíc prožíval?

R: I když jsem nebral?

T: Jasně...

R: Asi Vánoce.

T: Pamatuješ si, v jakém duchu ty Vánoce probíhaly, když jsi byl dítě, když jste je slavili v rodině?

R: Normálně, od rána jsme měli přípravy jídla, zdobili jsme a večer jsme si udělali večeři, najedli se. Pak se šlo ke stromečku, rozdaly se dárky, no a pak se šlo spát.

T: A slavili jste to jako rodina společně?

R: Jo.

T: Myslíš, že to bylo pro tebe podstatné, těšil ses na Vánoce, nebo to bylo pro tebe spíš stresový období?

R: Já se těšil, hlavně na ty dárky.

T: Když se přesuneme do doby, kdy jsi bral, jak se to prožívání Vánoc změnilo?

R: Já jsem poslední čtyři roky bral a na Vánoce jsem nebyl doma, takže nevím.

T: Jak jsi prožíval ten Štědrý den, když jsi teda nebyl doma?

R: Normálně jako každý jinej den.

T: Takže žádný z těch tradic, který jsi dodržoval s rodinou, jsi nezachoval?

R: Ne. Když jsem byl větší, tak jsem to pak vnímal tak, jakože se najíme, dáme si dárky a pak jsem chtěl vypadnout někam s kámošema, do hospody nebo si někam dát. Když jsem začal brát, tak jsem byl pryč, teda první dva roky jsem byl ještě doma, pak už máma nechtěla, abych byl doma. Poslední dvoje Vánoce jsem strávil v léčení.

T: Jaký teda byly Vánoce, když jsi bral a byls doma? Že jsi byl na jednu stranu ve svém světě, když jsi bral a na druhou pořád ještě doma...

R: To byly vlastně roky, kdy už s náma nebyl táta a jedny Vánoce byly jen já, máma a brácha, pak měla máma už přítele. No a to jsem byl střízlivej, možná jsem měl v sobě nějaký léky a pak jsem šel večer a šel jsem si dát. Chtěl jsem, aby došlo k večeři, prostě jsem nechtěl bejt u toho jídla sjetej a pak jsem šel pryč.

T: Jo, a měl jsi ve vztahu k tomu užívání na Vánoce nějakou tradici? Jako jestli sis dal „speciální“ dávku nebo něco jinýho?

R: Ne.

T: Tak teď se obrátíme do období té léčby. Tady v komunitě jsi oslavil tyhle Vánoce, jaké to bylo?

R: My měli celej den pro sebe, koukali jsme na pohádky, dělaly se přípravy, šlo se na procházku. Večer jsme šli k štědrovečerní tabuli, kde to bylo vyzdobený, a sešli jsme se všichni, co tady byli, jako i s maminkama a dětma. Pak jsme se najedli, pak jsme šli s prskavkama ke stromečku, kde byly dárky a děti nám je rozdávaly.

T: Ty dárky jste si vyráběli navzájem?

R: No, každej má tady garanta a my si napsali, co chceme a on nám ten dárek koupil, pak jsme něco vyráběli a děti dostaly dárky od maminek. Já jsem si pak mohl zavolat domů. Pak jsme šli do kostela do Mirotic. Byl to dobrej den.

T: Měl jsi v době užívání nějaký den, který by se nějak odlišoval od těch ostatních, byl něčím významný?

R: Tak určitě Silvestr, Novej rok. Ale spíš jsem hodně užíval, takže jsem to neprožíval.

T: Jakože jsi to vnímal jako něco, co se děje kolem tebe?

R: No, já jsem vždycky na Silvestra a Novej rok víc bral, než jindy. Prostě se to slavilo tím braním.

T: Myslíš, že jsou pro tebe svátky rizikový z hlediska relapsu? Hodně lidí má ty svátky spojený s alkoholem...

R: My tady měli skupinu, tak jsme se o tom bavili. Mně bylo na Vánoce hodně smutno, tak to si myslím, že by mohlo být riziko, že jsem bez rodiny. To jsem hodně podcenil. A ten Silvestr, tak to jsem si vždycky dost dával, hodně jsem bral, ale tady mi to nepřišlo divný, že jsem střízlivej, bavím se. Vzpomněl jsem si na Silvestry, kdy jsem bral a bylo mi to jedno. Myslím, že nějak extra velký riziko to není.

T: Takže bys byl rád, kdybys ty svátky nemusel trávit sám, kdybys byl s rodičema nebo s někým... Víš, jak bys ty Vánoce chtěl slavit, až odejdeš? Jakou máš představu?

R: Určitě bych chtěl bej s rodinou, což je máma a brácha, a mám i tátu, ale ten má svoji rodinu, ale mě dali do péče mámě a mám k ní víc vztah. A pak určitě s přítelem asi.

T: Vy jste se nějak v léčbě připravovali na svátky z hlediska prevence relapsu a tak?

R: Jo, my dělali relaxace, imaginace. Pak jsme se bavili o alkoholu, ale ne konkrétně o těchhle svátcích.

T: Tak o svátcích se alkohol užívá víc než v jiné dny, jak to máš s tím alkoholem ty?

R: Tak alkohol pro mě riziko je, ale já ho nechci ze svého života jako vymazat. Jako na to pivo nebo sklenici vína bych si chtěl dojít. Jako já jsem moc nepil, ale není to riziko. Nebo jakože je to riziko, že by mě to mohlo stáhnout zpátky k drogám no.

T: Myslíš, že jsou rituály v komunitě důležitý?

R: Tak určitě, že ten prožitek z toho posouvání se dál je intenzivnější, i že se toho účastní víc lidí.

2.

T: Dovedl by říct, jakej svátek byl pro tebe nejdůležitější?

R: Jo, jo. Tak asi Vánoce a narozeniny.

T: Pamatuješ si, v jakém duchu probíhaly Vánoce v dětství?

R: Tak určitě byla celá rodina spolu, i babička s dědou přišli, já jsem zdobil stromeček s mámou. Pomáhal jsem. Pak ten den potom jsme šli k babičce celá rodina. A pak se chodilo na hřbitov.

T: Jo, takže ty ses na ty Vánoce spíš těšil?

R: Jo, pro mě to bylo nejlepší, ani žádný konflikty jsme neměli, nic. Všichni se snažili, aby to bylo v pohodě prostě.

T: A jak u vás probíhala oslava narozenin?

R: No tak jako, to sem měl pocit, že je tam ta rodina kvůli mně jako. Tak to bylo pro mě důležitý. Měli jsme dort, přišla babička s dědou na oběd, pak k večeru se sedlo a popíjelo se.

T: Když se přesuneme do doby toho užívání, jak se slavení těchhle svátků změnilo?

R: Změnilo se to úplně v tom, že když jsem u sebe nic neměl, tak sem nebral a když jo, tak jsem bral.

T: A bydlel jsi teda u rodičů?

R: Jo no. Ze začátku jsem se snažil ještě, pak už jsem se prostě zavřel do pokoje a hrál na počítači. Pak odpoledne jsem třeba odešel si dát.

T: Takže jsi tam taky tak nějak byl nebyl?

R: Jo, rodiče to nijak neřešili.

T: To ještě nevěděli, že bereš?

R: Ne, já jsem to tajil. A já jsem přišel, šel jsem se do kuchyně napít a snědl jsem tu večeři. Už jsem se prostě těch příprav neúčastnil. Po tý večeři jsem šel zase ven za kamarádama. A ten druhý den se chodilo k babičce a pak co se týče těch společných procházek, tak to už sem nešel. To sem šel pryč za kámošema.

T: A ty narozeniny se změnily jak?

R: To sem prostě dostal ty dárky a už mi to bylo jedno, že je celá rodina pohromadě, to jsem neřešil už. Pak jsem šel do hospody to oslavit.

T: To jsi bydlel u rodičů teda a měl jsi Vánoce mimo domov?

R: No tak já jsem bydlel s přítelkyní.

T: Ta taky užívala?

R: No, my jsme jenom hulili. A náš Štědrej den vypadal tak, že jsme ráno vstali, zahulili si, ozdobili stromek... Byl jsem s ní, koukali jsme na pohádky. Večer jsme si dali dárky a na večeri jsme šli k našim. A pak ty další svátky jsme už k našim nechodili, to jsme celý den leželi u televize a prohulili to. To jsme nedělali nic jinýho, než že jsme leželi u televize a hulili.

T: Takže ani ten stromek jste už nezdobili?

R: Jo, ten stromek jo. Ale jinak jsme celý Vánoce prožili u té televize a hulili.

T: A to jsi teda nebral?

R: Ty první Vánoce ne, ty další tři roky už jo. To jsem bral. A to většinou bylo jako tak, že to ráno bylo jako stejný, jenom já jsem si nezahulil, ale prostě jsem si dal ten perník. A lehl jsem si u počítače nebo jsem něco kutil. A ona už ležela u té televize jako sama. Já vždycky když jsem bral, tak jsem byl sám, ani jsem nikoho jinýho nepotřeboval.

T: Měl jsi nějakou speciální dávku na tyhle svátky?

R: No určitě. Balili jsme si speciální jointy a čáry taky. Vlastně mi to došlo až teď, že jako byly ty svátky, že jsme to chtěli oslavit.

T: Jsme teď v komunitě, jak jsi to oslavil tady?

R: Tak já už byl minulý Vánoce v léčbě a těsně před Vánocemi jsem odešel z té léčby. Byl jsem čistej jako od drog a na Štědrej večer jsem se šel opít. Po té večeri jsem se šel opít. A letos jsem nebyl poprvé ani s rodinou, takže to pro mě byla taková zkušenost a bylo to jako příjemný no. Byla to pro mě změna v tom, že nás tady bylo hrozně moc u toho stromečku. Bylo to takový rodinný. A děti tady běhaly s těma dárečkama a dávaly nám je. To bylo pro mě takový příjemný a ani mi nevadilo, že nejsem doma s rodičema.

T: Byl to teda podobnej zážitek, jak když jsi slavil Vánoce doma?

R: No, rozhodně. Jak jsem viděl ten stromeček a ty lidi jak jsou spokojený.

T: A pak jsi volal domů?

R: Volal jsem odpoledne už. Pak jsme šli do Mirotic. Já chodíval na mše i dřív, to jsem zapomněl říct. No a potom Silvestr byl pro mě důležitý, že se paří až do rána. To jsem chlastal a bral, všechno dohromady. Bylo to jako že je konec, tak toho tam dám spoustu. Jako jak ostatní bouchaj šampaňský, tak já jsem si ubalil velkýho jointa napřed, už jsem to měl ubalený, připravený. Něco jinýho než tady no.

T: A co to dělalo ta změna?

R: Bylo to lepší bejt střízlivej.

T: V čem lepší?

R: Tak přišlo mi, že kdybych chlastal jo, tak pak jdu spát, tak z toho Nového roku nic nemám. Tak byl Novej rok a mně bylo fajn. Tak doufám, že jak na Novej rok, tak po celej rok. Když mají lidi kocovinu na Novej rok, tak tohle říct nemůžou.

T: Vy se v komunitě bavíte o tom, že tyhle svátky můžou být rizikový? Že se hodně pije...

R: Já беру jako největší riziko ten Silvestr, ty Vánoce jsem s tím užíváním tak zažitý neměl.

T: Víš, jak bys je slavil příští rok?

R: Já bych chtěl jet do Červeňáku na Silvestra a na Vánoce chci bejt doma s rodinou. Já už nechci ten alkohol prostě, na začátku léčby jsem si myslel, že jo, ale viděl jsem spoustu lidí, který to dostalo zpátky.

T: Jsou pro tebe rituály v komunitě důležitý nebo myslíš, že jsou zbytečný?

R: Tak jsem rád, že se slaví ty Vánoce tady, to je určitě důležitý a jinak ty rituály mají podle mě smysl v tom, že to člověk prostě potřebuje, že to má pak pro něj větší význam, třeba ta abstinence.

3.

T: Můžeš říct, jaký svátek byl pro tebe v životě nejdůležitější?

R: Asi Vánoce to byly.

T: Jak jsi je prožívala v dětství?

R: Jo, tak já měla jenom tátu, jakože jsem vyrůstala bez mámy. Když jsem byla malá tak táta připravoval vždycky stromeček, jakože od rána to vždycky hodně nazdobil a potom normálně jsme měli večeři a koukali jsme se třeba na pohádky nebo tak a táta byl v ten den vždycky takovej hodnější, my sme se jako hádali a přes ty Vánoce to bylo takový lepší, no a po večeři se rozdaly dárky, to bylo takový hezký. Takový hodně rodinný. Pak když jsem byla větší, tak jsem mu pomáhala trochu a pak když jsem začala brát, tak jsem přes ty Vánoce měla takovej problém, že mě táta buď vyhodil těsně před Vánocema, nebo dvakrát jsem byla na Vánoce v kriminálu. Takže ty Vánoce byly takový o ničem. Já si vzpomínám na dvoje, jednou jsme je nějak zaspali a podruhý jsme rozdali jako dárky. Na těch drogách to moc nešlo no.

T: Kolikery Vánoce jsi teda strávila mimo domov?

R: No, vod mých 17. V 18. taky ne. Já sem buď brala, nebo sem byla zavřená. A jedny Vánoce jsem byla na ulici.

T: To probíhalo jak?

R: No já sem pracovala v baru nahoře bez. Takže já ten den byla zavřená v jednom baru a do té doby jsem tak bloumala po ulicích, než jsem šla do práce. Měli jsme takovou ubytovnu, kde jsem bydlela, tak to bylo hrozný. Tam jsem se ani moc nezdržovala. Já jsem si to uvědomila jen tak, že jsem chodila po ulici, všude byly ozdoby, v té práci jsme měli nějaký stromeček.

T: Když jsi teda užívala, zůstaly ti nějaké vánoční zvyky, který jsi dodržovala?

R: No já se v 17. odstěhovala od táty k jednomu klukovi a to bylo, když jsem začala fetovat, takže ráno jsme si dali, udělali sme si ale normálně řízky a salát, dali jsme si aspoň nějaký malý dárky. Tak to bylo nějak ze začátku.

T: A potom, ty další roky?

R: Vono to bylo pak horší a horší... Pak 19 a 20 jsem byla zavřená.

T: A jaký byly Vánoce v kriminále?

R: Tak tam se všichni snažili si nepřipouštět, že jsou ty Vánoce jo, ale ono to moc nejde, je to v televizi, pohádky. Tam se to nějak neslaví, jako žádný dárky, jenom lidi, který mají k sobě blíž nebo mají peníze. Dostaneme lepší jídlo, jako bohatší, na oběd byl řízek malinkatej, trochu kaše, salátu. A jinak to tam neprobíhá nijak no.

T: A tu atmosféru jsi nějak vnímala?

R: Ne, to ne.

T: A táta tě byl navštívit?

R: Von tam nechodil, ale jednou tam vlastně byl o těch Vánocích.

T: Jo, a potom, co jsi vyšla z kriminálu jsi slavila ještě nějaký Vánoce?

R: Pak se to nějak změnilo, já jsem si našla přítele, tak jsme byli doma s jeho mámou, přes den jsem šla k tátovi mému a večer jsme pak trávili s tou mámou a přítelem. Já jsem pak s nimi bydlela. Tak to bylo hezký.

T: Dobře. Když se přesuneme do období léčby, jak jsi to prožívala tady?

R: Bylo mi hodně smutno, že nemůžu bejt s přítelem a s tátou. Já jsem tu byla krátce totiž a ještě jsem neměla tady zázemí, ale myslím, že to bylo milý a fajn. Ale byla jsem ráda, že jsme tam byli všichni a všichni se snažej. Já přemýšlela, jaký by to bylo, kdybych byla teď u táty.

T: A volali jste si?

R: Jo, jo.

T: A jak jsi prožila Silvestra?

R: No, tak to byl můj první Silvestr, kdy jsem nepila, protože i v kriminále jsme si dělali kvasku, takže to byl můj první Silvestr od nějakých 15, který byl za střízliva, tak jsem se toho bála. Ale byl skvělejší program, byla zábava, fireshow, bojovka, pouštěli jsme rakety, pili jsme rychlý špunty. Tak v tom jsem viděla spíš tu komunitu, že to bylo veselejší. Na ten Štědrej den byli všichni takový smutný a na ten Silvestr to bylo lepší. Pro mě to bylo vždycky nepříjemný ty Vánoce, že jsem si vzpomněla na tátu. Tak když jsem brala, tak jsem si vzala a bylo mi to fuk.

T: Jak vnímáš to riziko svátků z hlediska užívání?

R: Jako myslím, že Vánoce ani tak ne, ale ten Silvestr jo, tak se bojím, aby mě to nestáhlo přes ten alkohol, třeba šampaňský.

T: Byla v době, kdy jsi užívala, nějaká speciální dávka, kterou sis dala?

R: Asi to byl den jako každý jinej, to bylo spíš o náhodě, jak jsme měli peníze.

T: Dovedla bys ještě říct, jestli považuješ rituály v komunitě za podstatný?

R: Rituály jako...

T: Jako přechodový, ukončovací.

R: Jo, tak ty ukončovací, to je síla no. Jinak já nevím, myslím, že to dává ty lidi dohromady, že je to upevňuje.

4.

T: Dovedl bys říct, jaký svátek byl pro tebe ve tvém životě nejpodstatnější? Co jste nejvíc slavili v rodině?

R: Asi Silvestr.

T: Jak probíhal u vás Silvestr?

R: Tak abych popsal situaci, my jsme rodina alkoholiků, takže se to od dětství hodně slavilo, koupili se ty láhve a jako velká zábava. A později jsem to tak začal slavit i já, s tím pitím.

T: Jak později?

R: Asi tak od čtrnácti.

T: Zkus popsat, jak vypadal ten Silvestr od rána do večera.

R: No, tak ráno jsme se vzbudili, připravila se snídaně, nějaký oběd a táta už po obědě začal lejt a pak se to začalo scházet. Táta je takovej showman, takže to tam práskal a bavil lidi no a máma šla většinou do hospody. Protože jsou naši rozvedení.

T: A kdy se rozvedli?

R: No, to mi bylo nějakých pět.

T: A to jste to teda neslavili společně?

R: Ne, já jsem to jako střídal třeba. Že jsem byl na Vánoce a Silvestra u mámy, další rok u táty. Tak jsem byl buď s tátou doma, nebo s mámou v tý hospodě.

T: A to bylo v kruhu nějakých známých?

R: No, jo. A slavilo se na Silvestra i pak na Novej rok se pilo.

T: A kdy to končilo, ty oslavy?

R: Když se šlo do práce.

T: Takže tím pitím to bylo výjimečný pro tebe? Takhle to nebývalo v obyčejné dny?

R: Jako jo, tam možná že byly chlebičky na stole, že to bylo výjimečný. Jinak táta odmalička pil, co jsem se narodil. A s mámou, ta pije tak jako příležitostně, to tak nebylo, ale s tátou jo no.

T: A jak tedy u vás probíhaly Vánoce? Taky byly spojený s tím pitím?

R: Tak u táty určitě, u mámy tam to bylo lepší.

T: Takže jsi byl radši u mámy?

R: No, u mámy. Ale pak když jsem byl už starší, když mi bylo jako třináct, patnáct, tak jsem se opil a šel ven kalit.

T: A slavil jsi je vždycky s rodinou, nebo tam proběhla nějaká změna, když jsi začal brát?

R: No, teďka poslední tři roky už ne, ale předtím jako jo. Nebo jako jenom ten rituál, že sme si sedli k té večeři, tak to jsem tam byl. Popíjel jsem a pak jsem šel pryč.

T: A teď ty poslední roky, když jsi nebyl s tou rodinou to bylo jak?

R: To jsem to neslavil vůbec. Takže to bylo jak běžný den?

T: Takže by se nenašlo nic, čím by se to odlišovalo, ty Vánoce nebo silvestr?

R: Ne, až tady na Karlově.

T: A s rodičema jsi kontakt měl na ty Vánoce, když jsi nebyl doma, nebo ne?

R: Já si odvážel nějaký věci z baráku, takže jsem tam byl. Ale to jsme se pohádali.

T: A v souvislosti s tím užíváním byly ty svátky nějak výjimečný? Že by sis dal výjimečný pití, výjimečnou dávku a tak?

R: Tak já jsem byl poslední roky mimo, takže že by to bylo nějaký výjimečný, to bych neřekl, já jsem prostě bral no.

T: Takže sis ani neuvědomoval, že jsou svátky?

R: Ne no, neuvědomoval. Já jsem si ten standard v tom užívání držel, já jsem byl furt po nějakým vlivem, bylo to jedno pod jakým.

T: Ani na okolí sis nevšiml, že se něco děje?

R: Ne, to ne. Já vod těch 16 jsem jako tři dny doma nebyl, pak tam byl dva dny a tak to bylo.

T: A když jsi bral, byly v tom roce nějaký dny, který by se něčím lišily od těch ostatních?

R: Tak byly to jako narozeniny mé mámy, že se sešla taková ta parta. A takhle se slavili narozenky moje i všech těch známých, já jsem z malýho města, tak se tam známe. Takže já zažil hrozně moc narozeninovejch akcí, většinou to bylo spojený s muzikou.

T: A na ty Vánoce sis vzpomněl, jak jsi je slavil s mámou?

R: To jo no, to byla vždycky taková jako nostalgie, že sem vzpomínal. A vlastně jsem to postupně navyšoval ty dávky před těma Vánocema. To jsem se opil, dal jsem sis a vytuhl jsem, tak jsem usnul, pak jsem se probral a jel jsem od znova.

T: A tady v komunitě byly tvoje první Vánoce za střízliva?

R: No Silvestr rozhodně.

T: A co to dělalo?

R: Já jsem se vracel v myšlenkách zpátky no. My jsme to oslavili nádherně tady, paráda.

T: Připomínalo ti to něco z dětství od té mámy?

R: Jo, rozhodně. Úplně to dětství no.

T: A spojil ses nějak na Vánoce s rodičema?

R: Jo, volali jsme si s mámou.

T: A ten Silvestr tady?

R: Hm, jako šel jsem si jednou zatancovat a byl jsem dost vyřízenej ten večer. Jako trávil jsem to ve společnosti, normálně jsem se bavil, ale měl jsem strašný chuť. Mně to přišlo to tancování, jako že jsem si šel zatancovat a najednou jsem si řek jako, že já jsem střízlivej, co to jako je?

T: A mluvili jste o tom?

R: Jo, já jsem to pak říkal na komunitě.

T: A pomohlo to?

R: Ani ne. Tam všichni říkají dvacet různých názorů a já to musím nějak zpracovat no.

T: A bylo na té střízlivosti něco pozitivního?

R: Jo, tak všichni se smáli, jak v pohodě.

T: Myslíš, že ty svátky jsou pro tebe rizikový z hlediska užívání?

R: Ještě nevím no.

T: Dovedeš si představit, jak to bude vypadat to slavení, až vyjdeš z léčby?

R: Jsem slyšel, že by měl bejt doléčovák ve městě blízko od mého bydliště, tak to by bylo fajn. Jinak si myslím, že svátky pro mě rizikový jsou no. I ty narozeniny no, jako strejdové jsou všichni alkáči, tak ten alkohol tam patří.

T: Myslíš, že jsou rituály v komunitě podstatným prvkem té léčby nebo jsou spíš zbytečný?

R: Tak rozhodně zbytečný nejsou, asi pomáhaj jako ukončovat nějaký období v tý léčbě. Že je to takovej mezník.

5.

T:Můžeš říct, jakej svátek byl nebo je pro tebe nejdůležitější?

R:No když jsem byl malej, tak se naše rodina scházela na Vánoce po dohodě jako babička, děda, bratřenci. Všichni. To jsme se sešli u babičky, měli jsme večeři, a když se pak nějak naši rozvedli, tak jsem začal prožívat svátky jenom s bráchou a s mámou a když jsem začal brát, snažil jsem se bejt na Vánoce vždycky čistej.

T:No, a když jsi byl menší, pamatuješ si na nějaké zvyky, který jste dodržovali?

R:Tak ten Štedrej den byl vždycky stejný a pak ty další dva dny po Vánocích se chodilo po příbuzných.

T: Takže to bylo pro tebe dobrý období?

R: Jo, určitě a teďko mi to chybí prostě. My se ani nehádali, probíhalo to prostě dobře. A jak to pak začalo bejt oddělený tak si pamatuju, že ty předposlední Vánoce jsem seděl u tý večeře a brečel jsem do jídla, že nemůže bejt táta s náma.

T:A Silvestra nebo narozeniny jste slavili jak?

R:Silvestr se slavil v takový malinký uličce, kde nejedí ani auta a všichni se tam navzájem znali.

T:Jak se změnil prožitek těch Vánoce v době, kdy jsi začal brát?

R:Jo, tak už jsem na ty Vánoce třeba nespál doma, ale kromě těch drog a přítelkyně tam žádná změna nebyla.

T:Takže na ten Štedrej den ses snažil bejt střízlivej a nebral jsi?

R:Přesně tak.

T:A byl to jedinej den v roce, kdy si nebral z nějakýho důvodu?

R:Ve spojení se svátkama ne, ale občas jsem se snažil se toho zbavit.

T:A ty narozeniny jsi prožíval jak?

R: To si moc nepamatuju, takže asi normálně jako každý jinej den.

T. A Silvestr?

R: To jsem byl se svojí přítelkyní, poflakovali jsme se.

T: Měl jsi třeba s tím Silvestrem spojenou nějakou speciální dávku nebo drogu, kterou obvykle nebereš?

R: Ani ne.

T: Ted' jsi oslavil Vánoce a Silvestra tady v komunitě, jaký to bylo?

R: Tak jako, prostě neutrálně nebo...jsem rád že můžu bejt mezi lidmi, že nemusím bejt na ulici, ale rozhodně bych byl radši s rodinou.

T: A vrátilo tě to trochu do toho dětství to prožívání těch vánoce tady?

R: No určitě, starý časy, vzpomínky na rodinu a tak...

T: A Silvestr tady byl jakej?

R: Asi jako každý den.

T: Myslíš, že jsou ty svátky pro tebe rizikový, až vyjdeš z léčby?

R: Tak já jsem třeba alkohol nikdy moc nepil, možná tak třikrát do roka někde nebo tak, tak myslím, že to dokážu uhlídat. A ty ostatní drogy, to bych musel vyloženě někam jít a vyhledávat to.

T: A jak bys chtěl trávit svátky, až vyjdeš z léčby?

R: No mezi bezpečnýma lidma, v rodinném kruhu.

T: Jak ty vnímáš rituály tady v komunitě, jsou pro tebe důležité?

R: Jsou, je to pro mě taková symbolika, metafora těch událostí.

6.

T: Myslíš, že bys uměla říct, jakej svátek byl pro tebe v životě nejdůležitější? Co jsi nejvíc slavila?

R: Asi Vánoce...

T: Můžeš nějak přiblížit, jak to s těma Vánocema vypadalo, když jsi byla menší a bylas u rodičů?

R: No, tak ráno jsme zdobili stromeček vždycky, máma vařila už od rána, kapra jsme jedli, používali jsme svíčky. Takový normální český Vánoce, chodili jsme občas na procházku po městě.

T: Takže ty Vánoce byly pro tebe spíš pozitivní nebo tam bylo něco stresovýho?

R: Tak když jsem byla mladší, tak to bylo fajn, že jsme byli spolu všichni, pak už mě to otravovalo.

T: Jak se to teda změnilo, když jsi začala brát?

R: No já měla dceru, fetovala jsem, byla jsem doma, máma mě furt sekýrovala, já byla naštvaná, že nemám co fetovat, tak to bylo takový to no... Tak to byly jedny Vánoce, jinak jsem se snažila ukázat se aspoň doma navečer.

T: Takže to jsi nebyla doma celý den a pak jsi přišla večer?

R: No, jako na tu večeři no a pak jsem zase odešla...

T: Vytvořila sis za tu dobu, co jsi brala nějaký zvyk ve vztahu k užívání, který jsi třeba praktikovala?

R: No, tak my jsme se vždycky smáli, že budou bílý Vánoce...

T: Myslím to tak, jestli jste si dávali nějakou „speciální“ dávku nebo něco jinýho než obvykle...

R: Jojo, to bylo spíš na Silvestra, i když na Vánoce taky.

T: Držela jsi nějaký tradice typický pro ty Vánoce, který jsi znala z dětství?

R: Jo, tak my si dávali drogy jako dárek, jinak ani nevím. Jo, občas jsme měli ozdobenej strom s přítelem nebo na těch bytech, kde jsem žila. Nebo větev. No a ty dárky jsme si vlastně dělali, když jsme šňupali, tak na zrcátko jsme si vytvarovali lajnu do tvaru dárku i s mašličkou.

T: To je zajímavý, a co Silvestr?

R: Tak toho jsme slavili pořádně a vždycky tam bylo to, že se to užívání vlastně od Vánoc stupňovalo a na Silvestra jsme si dávali nejvíc, jako že je konec roku, tak si to pořádně užijem.

T: Ještě byl nějaký takovej jinej den v roce, kde bys užívala víc nebo jinak než obvykle?

R: Tak na ty narozeniny, ty se vždycky slavily. Tak nějak výjimečně...

T: Tyhle Vánoce jsi slavila tady i s dcerou, jaký to bylo?

R: Já jsem po strašně dlouhý době zažila takovýhle Vánoce, trochu jsem se bála, táhlo mě to trochu ven, ale bylo to nakonec moc pěkný. Tak to byly její druhý, vlastně třetí Vánoce, tak byly pěkný i pro ni no. Roznášela dárky od stromečku, tak si to užívala.

T: A jaký to bylo pro tebe slavil ty Vánoce po takový době v takovém rodinném prostředí?

R: Tak bylo mi smutno no.

T: A s mámou sis nějak volala?

R: Jo, na Štědrej den jsme spolu mluvily, tak to bylo fajn. Akorát já jsem si tady tři dny po Vánocích bouchala odchodovou, nějak jsem to nezvládala, ale nakonec jsem zůstala. Asi jsem měla takovou krizi z těch Vánoc no, jakože napřed to bylo takový hezký, ale pak jsem tak furt přemýšlela, přemýšlela, chtěla jsem bejt s přítelem. Jenže on zatím fetuje, takže tak.

T: Myslíš, že ty svátky můžou být pro tebe rizikový, až budeš venku? Třeba kvůli alkoholu a tak?

R: Já si neumím zatím představit, že bych odešla a nefetovala. Jsem tady chvíli no.

T: A víš, jak bys ty svátky chtěla slavit, až vyjdeš ven?

R: Jo, tak asi bych kdybych byla čistá tak si představuju ty Vánoce takový jako rodinný a hezký. Jako byly tady no. I s těma dětma.

T: Co pro tebe znamenají rituály v komunitě?

R: Tak já jsem tady chvíli, takže jsem zažila jen nějaký přechodový, ukončovací zatím žádný, a ten je prej jako nejsilnější. Takže zatím nemám moc představu.

7.

T: Můžeš říct, jaký svátek byl pro tebe nejdůležitější?

R: Tak jako pro každého to byly Vánoce, jako rodina jsme se vždycky sešli, prostě ta štedrovečerní večeře, ta atmosféra kolem, dárky, jak rodina drží pohromadě, to bylo furt stejný. Dělali jsme to jablko, to se svíčkama. Ty Vánoce byly důležitý no.

T: Když jsi užíval, jak to vypadalo?

R: Já jsem nikdy na Vánoce nefetoval, byl jsem čistej a už jsem to tak neprožíval, to jsem se vždycky najedl, byla ta večere a vyrazil jsem na diskotéku, kde jsem teda bral.

T: Takže na všechny Vánoce jsi byl doma?

R: Jo, to jsem držel.

T: Tak to bylo i třeba při narozeninách?

R: To už bylo trochu komlipkovaný, já jsem kradl doma, nechodil jsem do školy. To si pamatuju, že mi máma udělala dort, ani nepopřála jako. To už jsem neprožíval no.

T: Měl jsi nějaký zvláštní způsoby slavení ve vztahu s tím užíváním?

R: My se sešli vždycky na bytě, tak se opili, zhulili a rapovali no. Prostě bylo to takhle na všechny ty oslavy. Tak tam přibýlo ještě víc lidí, když se něco slavilo.

T: Na Vánoce jsi byl tady?

R: Jo, byl a moc se mi to líbilo, jak jsou tu ty malý děti, že to bylo udělaný speciálně pro ně. A šli jsme do Mirotic, to se mi líbilo v tom kostele, já byl poprvé v kostele. Mně to hodně připomnělo ty Vánoce v rodině. A ona byla i na Silvestra dobrá zábava.

T: A nedělalo ti to problém, být bez toho brání?

R: Ne, tak to ani ne.

T: A víš, jak bys chtěl ty Vánoce slavit, až vyjdeš z léčby?

R: Tak to těžko říct, já mám takovou malou rodinu, jenom mámu a babičku a myslím, že by se to mohlo vrátit do těch starých kolejí.

T: Je to pro tebe důležitý, aby se ty svátky slavily jako dřív?

R: Jo, kor když mám tak malou rodinu, tak je to důležitý. Že se lidi spojí.

T: Myslíš, že jsou pro tebe ty svátky rizikový z hlediska užívání?

R: Tak toho Silvestra se bojím kvůli tomu alkoholu, já bych se chtěl s rodinou napít jako, já myslím, že s rodinou se napít můžu, že to je něco jinýho než venku. A s těma kámošema se už bavit nechci, takže já teď ani nemám nikoho, s kým bych to mohl slavit. Takže jen takhle s tou rodinou.

T: Jak to máš ty s rituály v komunitě? Jsou důležitý nebo nejsou?

R: Tak určitě jsou, je to takový jakože něco končí a něco začíná.

T: Jakože je to vymezení nějakých období?

R: No přesně tak.

8.

T: Můžeš říct, jaký svátek byl pro tebe v životě nejpodstatnější? Co jste nejvíce slavili v rodině?

R: No tak my to na to neměli moc stavěný v rodině, jako nějaký Vánoce byly, to jsme slavili s mou adoptivní maminkou, ale tajně, on ten adoptivní otec to nechtěl, ten to zakazoval. Já si pamatuju jedny Vánoce, kdy se otec opil a vypadalo to, že ani nedorazí domu, tak máma udělala Vánoce, dostal jsem medvěda takovýto, tak to byly moje nejhezčí Vánoce. Máma se jinak snažila, peklo se cukroví, zdobil se dům. Ale všechno tak, aby to toho tátu neprovokovalo.

T: Takže tam byla spíš jako taková stísněná atmosféra?

R: No, určitě. Tam bylo to, že když se jde táta opít, tak to znamenalo, že se vrátí i opilý domů a to bylo tradičně na tyhle různé svátky no. Ale to, že na ty Vánoce sem tam vypadl a vrátil se za čtyři dni, tak to bylo naopak jako příjemný, že jsme měli klid. Takže akorát se vrátil a my čekali, co zas přijde za pohromu.

T: A myslíš, že to mohlo mít souvislost s téma Vánocema, že je to takový citlivý období?

R: Já myslím, že jo, že on nebyl schopnej nějak reagovat na ty emoce ostatních a nechápal je, tak to řešil takhle no. Ale jako když se podívám zpětně, tak tam bylo spoustu věcí hezkých. Tak do těch deseti let, protože v deseti maminka zemřela, takže pak už jsme je vůbec neslavili.

T: Ani jiné svátky?

R: Ne, jen ve škole, když to věděli, tak mi popřáli, ale jinak doma vůbec.

T: A jak jsi to nesl? Mohl sis o tom s tím tátou promluvit?

R: No špatně, mně bylo smutno, s tátou to nešlo o tom mluvit.

T: Když se přesuneme do období, kdy jsi bral, jak ty Vánoce vypadaly?

R: Tak to bylo v devadesátých letech, já měl tehdy přítele, se kterým jsme to chtěli udělat, ale moc se nám to nepovedlo. My to chtěli udělat s dobrým úmyslem, ale pak ty drogy to tam nějak pokazily. Prostě buď nebyly peníze, nebo byl nějaký fet, tak to nešlo.

T: A povedlo se aspoň něco z těch Vánoce udržet?

R: Jo, jako minimálně stromeček a večeře, akorát že všechno kolem toho bylo už blbě. A já to měl tak, že všechno, co jsem v tom roce udělal blbě, tak na mě v období Vánoc dolehlo ... Jestli všichni lidi nějak tak bilancují v té době...takže většinou jsem ty Vánoce pozoroval skrz okno venku, takže to na mě působilo tak nějak smutně a tak nějak v té době jsem si začal říkat, že vlastně ty Vánoce nechci slavit. Jako podělanej svátek, nějaký blbí křesťani ... Takže to bylo tak, že to vlastně nechci já, ale časem mi začalo docházet, že po nich moc toužím... A pak já tam měl období, kdy jsem přestal brát drogy, bylo to spíš o alkoholu a tam nějak jsem bydlel s takovejma lidma, tak tam jsem ochutnal Vánoce, ale byl tam furt spíš takovej smutek, že jsem vzpomínal na to dětství. A jinak jsem je strávil na ulici.

T: Jaký to bylo na ulici?

R: Na ulici jsem se od toho snažil zdrhnout, takže jsem se buď hrozně opil, nebo si dal, ale spíš jsem to zapíjel. Pak byly období, kdy jsme pořádaly takový akce taneční takový jakože hromadný, klubový Vánoce, který byly někdy moc pěkný.

T: Dobře. Teď jsi v léčbě, jaký to bylo tady?

R: Tady jsem se vrátil zpátky do toho dětství, to byly nádherný Vánoce v rodinném kruhu, ty jsem si užíval.

T: Chtěl bys nějak podobně ty Vánoce prožívat, až vyjdeš ven?

R: No rozhodně, já bych to chtěl dělat tak, jak jsem to zažil s mámou nebo jak to bylo tady. S rodinou, v klidu, prostě v pohodě.

T: Myslíš, že můžou být ty svátky pro tebe rizikový z hlediska užívání?

R: Tak s tím alkoholem a užíváním to spojený mám, ale doufám, že když nebudu sám, tak to zvládnou. Pro mě byl největší problém to překonat, když jsem byl sám prostě no.

T: Jak to máš s rituály tady v komunitě, jsou podstatný?

R: Pro mě jsou ty rituály jednou z nedůležitějších věcí v té léčbě, tady se na to hodně dá, je to pro mě hodně důležitý. Hlavně ty ukončovací jsou vždycky hrozně silný.

9.

T: Můžeš říct, jaký svátek byl pro tebe v dětství, v životě nejdůležitější? Co jsi nejvíc slavila?

R: Já si pamatuju jako Vánoce, pak ty narozeniny byly takový důležitý. Já si pamatuju, když jsem byla malá, že jsem dostala nějaký ten dort. Pak já jsem odešla od rodičů a nežila s nimi ani neslavila Vánoce ani narozenky až do té doby než jsem přišla sem. Já jsem vždycky měla partnery, který mně jako nějakým způsobem ubližovali a vždycky nastal nějaký konflikt před nebo během těch svátků, těch narozenin. Tady to bylo poprvé, co jsem ty narozeniny nějak oslavila hezky, měla jsem dort a dárky, to mě překvapilo.

T: Takže se ti to tady líbilo...

R: No, moc, akorát mně to přijde líto, že ty rodiče se ani neozvali, nic. Jako nějaký dárky, to já nevyžaduju, jenom kdyby si vzpomněli nebo tak. Ale teď od té doby co mají moji dceru, tak jako nekomunikují. Jinak ty Vánoce byly celkem příjemný. My dělali cukroví, zdobili jsme stromek, normální Vánoce. A pak babička byla sama, tak jsme někdy byli s babičkou. Jednou dostal táta vztek, já jsem jedla jídlo, které jsem neměla ráda, táta měl vztek, tak ten talíř rozbil, řval prostě, máma se mě snažila bránit, on pak vzal stromek z obýváku a mlátil ho o zem...

T: Jo, a když jsi začala brát?

R: Tak já jsem se furt je snažila udělat hezký jo, že jsem to nějak vyzdobila, snažila jsem se i dárky kupovat, akorát jak jsem brala pervitin, tak jsem to dělala hekticky, že jsem to stihla, připravila, strašně na poslední chvíli. Byla jsem na to sama, já žila s přítelem, ale jeho to nezajímalo, tak já vždycky na poslední chvíli na Štědrý den jsem šla kupovat dárky, aby něco bylo jako...

T: Byly nějaký Vánoce v té době, který by byly něčím výjimečný?

R: Tak to byly jedny Vánoce, kdy jsem nebrala, našla jsem si práci, to jsem byla jeden rok u rodičů svého přítele, tak jsem to slavila u nich. Ono to bylo tak, že já jsem tak často přespávala, ale byli jsme s přítelem na jedné posteli a tak, takže pak mi jeho maminka nabídla, ať se k nim nastěhuju, že můžu bydlet u nich. A pak byly ty Vánoce, tak ty byly asi nejhezčí, bylo to tak, že mám i druhou rodinu, měli mě i rádi, to bylo krásný i s tím přítelem, dali jsme si dárky, byl atmosféra.

T: Strávila jsi někdy vánoce ještě v nějakým jiným prostředí?

R: Jo, to jsem zapomněla, byly ještě jedny Vánoce, které jsem strávila na schodech v jednom paneláku, když jsem si do toho města jela koupit nějaký fet, oni mě okradli o celej batoh s dokladama a pak už jsem se nestihla a nemohla vrátit domů. Tak to jsem tam byla na schodech s jedním kamarádem.

T: Dovedla bys říct, jestli jsi měla nějaký opakující se zvláštní způsoby brání na ty svátky?

R: Já to měla tak, že když bylo, tak bylo, když ne, tak ne.

T: Myslíš, že jsou pro tebe svátky riziko, až vyjdeš z léčby?

R: Já myslím, že ne, já už o tom přemýšlela, ale mě ten chlast nedělá problémy a myslím, že ani ten pervitin není jako riziko.

T: Máš nějakou představu, jak bys ty Vánoce chtěla slavit, až vyjdeš z léčby?

R: Tak rozhodně s dcerkou, třeba i s rodičema, jestli to bude možný. Nějakým způsobem aby to mělo atmosféru jako tady. Já si neuměla představit, jak to bude probíhat, ale nakonec to bylo super, já totiž vlastně úplně zapoměla na to, že je to taková tradice, já sem sice dodržovala ty dárky a tak, ale vlastně na ten pravý původ a na tu tradici i z domova jsem prostě zapoměla...jako nějaký stres jsem neměla, mám ráda ty pohádky, lidi se to snaží oživit, bylo to fajn...

T: Jsou pro tebe rituály v komunitě něčím důležitý?

R: Určitě, i to slavení svátků je důležitý pro nás. Jako pro ty lidi, co jsou tady. Dává to nějaký smysl a je to takový magický nebo jak bych to řekla. Prostě v té chvíli je to zvláštní.

10.

T: Dovedla bys říct, jaký svátek byl pro tebe nejpodstatnější?

R: No, o nějakém slavení nemůže být u mě moc řeč.

T: Jak to probíhalo?

R: Strašně, Já jsem byla od malička docela dost bitá.

T: Takže máš na to jen špatný vzpomínky? Nebylo tam nic dobrého?

R: Jen špatný no, na nic dobrého si nepamatuju.

T: Dělali jste přípravy nebo tak něco?

R: Ale jo, tak máma se sourozenci třeba jo, ale mě vždycky zavírali nebo tak, já si nic hezkýho nepamatuju.

T: A ty další svátky, třeba Silvestr, narozeniny...

R: Narozeniny? Tak to nic, mě naši dávali tak nějak stranou, takže to jsme neslavili a Silvestra...pf...to byli naši pryč někde...já si z dětství nepamatuju hezkýho nic...až tak od té doby, co jsem byla teenager, tak jsme na Silvestra chodili za zábavou, tak to bylo lepší no.

T: Když jsi pak začala brát, tak ty Vánoce byly jaký?

R: Takový že mi to bylo jedno, že už jsou na mě hnusný...

T: A bydlelas ještě s rodičema teda...

R: No, určitě jo, pár let ještě jo, to jsem byla na střední, pak na vejšce na bakaláře, tak jsem byla doma.

T: Trávilas ty Vánoce doma?

R: Některý jo, některý jsem měla nařízený, že jsem musela bejt doma a pak tam byl většinou se mnou partner.

T: Tak jsi tam měla aspoň nějakou oporu u sebe...

R: No, to se naši snažili, aby to vypadalo dobře, v uvozovkách. Já jsem se pak v 18 vdávala, takže od těch 18 tam byl se mnou ten můj manžel. On tam se mnou bydlel u našich na baráku. Takže už o bylo lepší?

T: A pak když ses odstěhovala?

R: Tak já jsem měla dvě děti, takže jsme to dělali pro ně s manželem ty Vánoce. Tak to bylo hezký, ty děti jak jsou v úžasu. To bylo moc příjemný, i když já jsem brala, takže je to hrozně okleštěný na těch drogách.

T: Mělas na ty Vánoce nějaký speciální rituál ve vztahu k tomu užívání? Že by sis dávala víc nebo něco jinýho...

R: To ne, protože ta závislost je o tom, že člověk bere, já jsem se snažila se bejt na Vánoce čistá, abych si to užila s těma dětma, tak ty tři dny jsem to vydržela.

T: A na Silvestra jsi to měla jak?

R: Tak střídme, já alkoholu moc neholduju asi kvůli tomu, co bylo doma.

T: A teď tyhle Vánoce byly tvoje první Vánoce v léčbě?

R: Ne, mě minulej rok pustili po šesti letech z vězení, tam jsem žila s jedním dozorcem. A to jsem měla moc hezký Vánoce, byly čistý, to byly nejkrásnější Vánoce a byla jsem s někým, kdo mě měl rád a s jeho rodinou, ty mě měli taky rádi.

T: A jak probíhaly Vánoce ve vězení?

R: No normálně, ozdobily jsme stromeček, udělaly jsme si pohoštění s holkama a žily jsme tím, co bylo tam.

T: Jaký to bylo v komunitě?

R: No, dost uplakaný.

T: Jako pro tebe nebo obecně?

R: No, pro mě, ale i pro ostatní, máme venku všichni rodiny, ale zas nám to terapeuti vytvořili tak, že jsme tu byli vlastně jako rodina. A já si tu vytvořila vztah, kvůli kterému musí jeden kluk odejít do jiný komunity, tak to bylo náročný i takhle. Prostě nervy, tak to je... Ale jinak byly Vánoc hezký v rámci možností tady, i my jsme si to udělali pěkný...

T: Vnímáš ty svátky, až vyjdeš z léčby jako rizikový období?

R: Jo, určitě jo, pro mě je to smutný období, prostě vzpomínky na děti a tak.

T: Víš, jak to zaonačit, aby se to zmírnilo to riziko?

R: Jo, tak nebýt sama, mít rodinu, i když mi to moje holky nenahradí, ale rozhodně nebýt sama...

T: Co pro tebe znamenají rituály v komunitě?

R: Jako význam to má, to určitě. Já jsem přišla v zimě, takže ten můj přijímací rituál byl fakt jako „očistnej“ (smích). Ale asi mě to ještě víc utvrdilo, že tu chci bejt a že prostě začínám znova.

11.

T: Dovedl bys říct, jaký svátek byl pro tebe nejpodstatnější, co jste v rodině nejvíc slavili, na co máš nejsilnější vzpomínky?

R: Asi Vánoce, Vánoce byly dobrý. Jako děti, já vyrůstal v rodině, všechno fungovalo. Máma vařila na Štědrej den a já s tátou a se ségrama jsme vyrazili na procházku na celý dopoledne. My jsme nikdy neobědvali, že uvidíme zlatý prase no a kolem šestý jsme se sešli u stolu a proběhla modlitba, ač naši nejsou věřící, tak to tak bylo a je to tak doted'. Pak se táta ztratil, jakože na záchod a pak hurá ke stromečku. Pak když jsem jako bral, tak jsem už většinou nebýval na Vánoce doma, to už byl opačnej extrém, že člověk chodí po těch ulicích a člověk vidí, že večer za těma oknama svítí ty světýlka, tak to bylo smutný.

T: Když jsi žils rodičema v dětství, byla tam nějaká výrazná ať už pozitivní nebo negativní zkušenost? Nějaký odlišný zážitek?

R: No tak negativní bylo, když byl táta na ty Vánoce nalitej, ale s tím jsem měl problém celej život s tátou, ale on pije furt, jako denně. On nebyl jako agresivní, ale bylo to na něm vidět a hlavně to bylo vidět na mámě, že jí to mrzelo.

T: A když jsi bral, jak to bylo s těma Vánocema?

R: Já jsem je úplně vypouštěl, respektive snažil jsem se je vypouštět, protože to člověk musí vnímat, že jsou Vánoce, je to všude. Všechno je vyzdobený, hrají koledy.

T: A kde jsi bydlel?

R: Tak já bydlel v podstatě doma, ale spíš jsem tam jen přespával a nechodil jsem našim moc na oči a naši pak začali jezdit pryč a pak to dospělo do stadia, že když nebyl nikdo doma, já jsem tam nemohl, pak jsem bydlel různě po kamarádech a pak ty poslední 3 roky jsem byl v kriminále. A ty dva roky předtím jsem byl na ulici.

T: Jaký to bylo na ulici?

R: Tam to probíhá tak, že v tom předvánočním shonu jsou lidi hodně roztržitý, udělá se nejvíc peněz, jak jsou ty lidi zmatený. A samotnej ten Štedrej večer byl naprd, já jsem si mohl dát, kolik jsem chtěl, ale stejně to ten člověk vnímá, že se něco děje, že dělá něco blbě.

T: Měl jsi nějaký speciální způsoby toho slavení nebo tak?

R: Já to vůbec neslavil, fakt vůbec.

T: A ve vztahu k tomu užívání tam něco bylo jinak na ty Vánoce?

R: Tak to bylo tak, že když jsem byl ještě doma, tak jsem pak dostával vlastně už jenom peníze, takže to bylo prostě to přetrpět doma a hned jak to skončilo, tak jsem si šel dát, to tak bylo pokaždé.

T: A jak jsi prožíval Vánoce tady v léčbě?

R: Já jdu příští týden pryč za vztah, takže ty Vánoce tady byly pro mě trochu napjatý, ale jinak to bylo krásně udělaný, že mi to připomnělo Vánoce v dětství úplně. I jsem si volal s našima a tak.

T: Myslíš, že by Vánoce nebo jiný svátky mohly pro tebe představovat riziko kvůli relapsu třeba?

R: Tak já o tom už přemýšlel a myslím, že ne ani tak Vánoce jako spíš ty lidi kolem no. Snad když tomu dám co budu moct tak to snad zvládnou.

T: A víš, jak bys ty Vánoce chtěl jednou slavit?

R: Určitě tak jak jsem je slavil s našima, když jsem byl malej nebo jak tady, prostě celá rodina dohromady.

T: Jak ty vnímáš rituály tady v komunitě? Mají nějaký význam pro tebe?

R: Rozhodně jo. Jako pro mě si myslím je hrozně důležitý na vlastní oči vidět, že jsem tady a nechávám něco za sebou, něco ukončeného. Snad se mi to povede.

12.

T: Můžeš říct, jaký svátek byl pro tebe v životě nejpodstatnější? Na co máš nejsilnější vzpomínky, co jste nejvíc slavili?

R: Asi Vánoce a narožky.

T: A jak to probíhalo tyhle oslavy?

R: No, tak to asi splňovalo asi všechno, co k tomu patří, mám na to hezký vzpomínky. Vůbec jsem nijak nestrádal jak dítě. My měli stromek, cukroví, koledy. Na narožky dárky, dort, všechno.

T: Máš nějaký výjimečný zážitek ze slavení nějakých svátků?

R: Jednou na Silvestra se máma hodně pila, bylo to hustý, to si jako pamatuju do dneška, že to ve mně je. To bylo pomalu na rozvod tehdy.

T: Když jsi začal brát, jak probíhaly ty svátky?

R: Vůbec nijak, já jsem je neslavil, ani Vánoce, ani Silvestra. To probíhalo tak nějak postupně, že já jsem bral a byly Vánoce, pak jsem se léčil a byly Vánoce. Hodně dlouho jsem to neslavil

T: Byly tam nějaký prvky na ty Vánoce, který by je aspoň připomínaly?

R: Jako když jsem byl čistej, to bylo dva roky, tak to jo, to bylo se vším všudy a bylo to pěkný. Ale spíš jen ty Vánoce, Silvestr jsme neslavili ani jeden. A nevím, jestli to je z toho, že člověk nemůže pít. Já jsem buď prostě bral a neslavil, nebo nebral a slavil, tak nebylo nic mezi. A na ty narožky jsem jenom skásl prachy od našich a dal jsem si.

T: Někaký speciální způsoby slavení v souvislosti s užívání?

R: Asi jo, já jsem to vždycky na Vánoce strašně kombinoval, plato diáků, plato tohohle, nějaký pití a tak. Já jsem měl pak epileptáky hodně, každěj druhej den.

T: Takže myslíš, že tam byla nějaká vzestupná tendence k tomu užívání v období těch svátků nebo to bylo stále kontinuální?

R: No, já jsem se snažil vždycky přestat a pak tam byly klasický začátky, jako abstinuješ, pak si dáš jednou, dvakrát a pak se to rozjede. První den stačilo trochu, a tak. Já jsem to vytěsnil a nechci se v tom už moc šťourat.

T: Dobře. Ted' v léčbě byly Vánoce jaký pro tebe?

R: No, zase jsem to bral tak jako sled Vánoce, Silvestr, narozeniny, dělal jsem to jen kvůli nim, já tu byl hodně krátce.

T: Takže význam to pro tebe žádný nemělo?

R: Absolutně žádný.

T: A myslíš, že kdybys tu byl dýl, bylo by to jinak?

R: Nevím, já tady nejsem pro kamarádství. Já to fakt prožívám, když já mám někoho rád, druhej mě má rád, tak pak to má pro mě smysl. Ať je to ženská nebo kamarád.

T: Myslíš, že ty svátky můžou být pro tebe rizikovým obdobím třeba z hlediska relapsu?

R: Ne, myslím, že ne. Já jsem už potřetí v komunitě, jsem rozebranej terapiema a mám takovej názor, že relaps nebo chutě můžou přijít kdykoli jakkoli, takže já to nemám takhle vázaný. Já si myslím, že když se mi bude chtít, tak budu bažit, když ne, tak bažit nebudu. Já si to tam vůbec nepouštím. Já jsem zrelapsoval vždycky vědomě, že jsem se rozhodl, že si dám. Já si to vždycky vybral.

T: Jak vnímáš rituály v komunitě?

R: Pro mě jsou hrozně důležitý. Já už jich zažil několik a je to pro mě hrozně silný. Když pak vidím, když ty lidi chodí k ohni, dělají si srandu a zlehčují to, tak jsem naštvaný. Já jako můžu při tom rituálu mít pocit, že jsem v komunitě něco dokázal v okamžiku toho rituálu, je otázka, co bude dál.

13.

T: Dovedl by říct, jaký byl pro tebe v životě nejpodstatnější svátek?

R: Tak to byly asi Vánoce a asi i narozeniny.

T: Jak to probíhalo?

R: Vždycky jsme byli jako já a rodiče a mladší ségra pohromadě. Mělo to dobrou atmosféru, až do mé puberty, kdy jsem šel jako proti, tak tam byly takové náznaky, že to člověk nebere už tak vážně, na sto procent. A pak když jsem poznal drogy a alkohol tak už jsem z toho začal unikat.

T: Takže ty vánoce v dětství vnímáš pozitivně?

R: Tak v dětství určitě, pak už to bylo o dost horší. To jsem měl problém v té rodině fungovat a hodně mě to obtěžovalo, trefit ten den, neměl jsem čistý svědomí.

T: Dělali jste doma takový ty klasický přípravy na ty vánoce?

R: Jo, to je jasný, tak to bylo vždycky.

T: Pak když jsi začal brát, to jsi bydlel ještě doma?

R: Ze začátku, tak první dva roky, jsem ještě tak na střídačku bydlel doma, pak už jsem musel ze svého prostředí chodit do toho prostoru našich.

T: Co tam znamená to „musel“?

R: Musel znamená že jsem se snažil dodržet určitý závazky vůči té rodině, udržet nějakou linii, že jsem schopný ukázat rodičům, že funguju normálně. Že na ty Vánoce jsem schopný dorazit domů a ukázat rodičům, že jsem tam. Že to bylo tak zažitý za ty léta, že jsem věděl, že to naši hodně těžce ponesou, kdybych vynechal.

T: A to se ti někdy povedlo to vynechat?

R: To se mi dařilo za posledních deset let docela často, ale musím říct, že jsem se vždycky snažil dorazit a fungovat. Ale až teď za ten poslední půlrok, když se snažím fungovat v léčbě, jsem se od ségry dozvěděl, jak to bylo blbý ode mě. A já jsem si to neuvědomoval. Já tam měl furt takový to: úkol splněn! Na záchodě jsem trávil dlouhý čas přípravou drog a to mi v podstatě nedocházelo a furt jsem měl za to, že jsem to dal celkem bez problémů. Vůbec mi to nedocházelo.

T: Myslíš, že kdybys nedocházel za těma rodičema, trávil bys ty Vánoce nějak speciálně?

R: Tak bych je trávil jako každý jinej den a vůbec bych to neřešil. Asi by došlo s přáteli na nějakou hospodu se sejít.

T: Měls nějaký zvláštní způsoby slavení v souvislosti s tím užíváním?

R: Zajistit si větší množství drog, popřípadě jinej druh drogy, ale když nebyla finanční situace vhodná, tak jsem to neřešil.

T: A na ty narozeniny?

R: Tak narozeniny já jsem úplně vypustil. Spíš jsme si jen popřáli, ale jinak nic.

T: A jak vypadal Silvestr?

R: Silvestr byl opět ve znamení velký párty, takže opět zajistit si co nejvíc fetování a posledních x let zpátky můžu říct, že jsem se kolikrát ani nedomáhal půlnoci. Ale z kruhu přátel můžu říct, že jsme to nějakým způsobem slavili. A chtěl jsem toho do sebe narvat co nejvíc.

T: Ted' v léčbě to byly první Vánoce?

R: Já sem nastoupil až po Novém roce, Vánoce jsem oslavil na detoxu a byly to moje první čistý Vánoce po 15ti letech a celkem se nám to tam povedlo oslavit takovým přiměřeným způsobem, že jsme si zajistili nějaký potraviny navíc, a musím říct, že ač jsem si za ty léta vypěstoval takovej odpor k tomu a teď to bylo úplně nová situace něco slavit, tak to bylo moc příjemný. A Silvestr téměř neproběhl, všichni měli takový vzpomínky spojený s těma drogama, že šli radši spát a já byl jedinej, kdo se probudil nějak před dvanáctou.

T: Myslíš, že můžou ty svátky představovat nějaký riziko, až vyjdeš ven?

R: myslím si, že jo, protože jsem vždycky měl obavy z toho rodinnýho kruhu, asi nějaký pocit toho, že nežiju tak jak bych chtěl, tak s takovým pocitem se mi nepřichází do té rodiny úplně jakoby v klidu a právě drogy byly nejjednodušší způsob, jak tohle překonat. Netěším se na ty

chvíle, kdy je člověk pod takovým sledováním, výčitkami a vůbec jak dlouho jsem to vlastně dělal takovým způsobem...

T: Napadá tě, jak to ošetřit?

R: Tak u nás došlo k takový změně, že ségra má dítě a přestala už fungovat v tom rodinném kruhu, na který jsme byli zvyklí a budu se i já snažit dělat to jinak.

T: A máš chuť ty svátky slavit?

R: No, to je dlouhá doba, moje přítelkyně je na 4 roky v komunitě, takže je to takovej dlouhý výhled, za který já moc nevidím.

T: Jak ty vnímáš rituály v komunitě?

R: Já mám za sebou tříměsíční léčbu v Bohnicích, tam jsem byl našláplej do střízlivosti, samozřejmě jsem měl takový cestičky, jak se tomu vyhnout, jakože budu kouřit travu, ale asi za 4 hodiny, co jsem opustil léčebnu, tak jsem se napěchoval subáčema, ač jsem byl přesvědčený, že brát nebudu a teď to bylo poprvé, co jsem viděl ukončovací rituál jednoho kluka, co tu byl rok.

T: A mělo to nějaký smysl?

R: Já v tom zatím smysl hledám a cejtim, že to určitě smysl má, že je to taková tečka, že to je prostě zakončení tohoto období a pro mě to mělo taky význam, vidět někoho, kdo to má takhle podobně jako já.

14.

T: Můžeš říct, na jaký svátek máš nejsilnější vzpomínky?

R: Určitě narozeniny a Vánoce.

T: Jak to probíhalo?

R: No, tak byl to den jako každej jinej s tím, že já jsem byl v očekávání, co jako bude, přišly babičky, děda, udělala se sešlost, dostal jsem finance, bonbon, šel jsem si dělat svoje věci a rodina tam řešila své věci.

T: A Vánoce jste slavili jak?

R: tak od rána byly přípravy, máma vařila, táta zdobil stromek, pak jsme jeli k babičce a dědovi, pak jsme jeli na mši a pak jsme přijeli domu, najedli jsme se, poslouchali jsme koledy, koukali

na pohádky. Ten Štědrej den jsem celej prožil doma, pak když jsem měl přítelkyni, tak jsem ho taky celej prožil doma a jinak to bylo takový jako dárky a ven, podobně jako dárky a ven.

T: Tak to bylo podobně jako při těch narozkách, že jsi vždycky přečkal tu nutnou dobu a pak jsi unikl do toho svýho prostoru.

R: Jo, přesně tak to bylo.

T: Pak když jsi začal brát, jak ty svátky vypadaly?

R: tak já měl sedm let tu holku, takže co se týče toho štědrého dne, tak jsme to trávili s našima doma a s ní, a ty svátky já jsem profetoval celý, a co se týkalo štědrýho dne, tak to jsem oslavil jako normálně a tím, že jsme pak šli s přítelkyní k televizi, otevřeli si láhev vína a koukali se. A pak na Štěpána to začalo frčet, byly pařby a tak.

T: Jo, takže ty ses na ten štědrej den snažil jakoby nebrat?

R: Jo, dalo by se říct, že to tak bylo pokaždý. Ne úplně pokaždý, ale dalo by se říct, že jo.

T: A víš, proč to tak bylo?

R: Zprvč sem věděl, c přijde, že ten druhej den se pojede tam a tam, to bylo každej rok stejný, to bylo taková tradice, co byla s klukama domluvená. Já jsem měl určitej přísun financí na štědrej den, to bylo stejný každej rok, takže druhej den si pojedu někam užít, takže mi nepřišlo důležitý si dávat ještě na štědrej den.

T: Takže i když jsi nežil už doma, s rodinou jsi ty svátky slavil vždycky?

R: Každý rok jsem byl zvyklej tu rodinu obcházet. Až teď na minulej rok, když jsem byl v Červeňáku a předtím jsem utekl od veškerý zodpovědnosti a strávil je v Praze na ulici.

T: Jaký to bylo na ulici?

R: Hrozný, já to mám v hlavě furt, protože já jsem neměl ani korunu a vlastně ten Štědrej den jsem strávil v představách, jak to vypadá doma, takže jsem to prožíval v hlavě. A k večeři jsem měl paštiku a rohlík a bylo to hodně krušný. Že doma je ta hojnost všeho a já chodil po Praze, šel jsem proudem lidí úplně sám za sebe, to bylo těžký pro mě.

T: Ten den, napadlo tě něco z těch zvyků dodržet? I třeba něco malýho?

R: Jako to jo, to určitě, já jsem potkával lidi, a říkal jsem „Šťastný a veselý“, to mi automaticky naskočilo.

T: A jak vypadal Silvestr?

R: Já byl v metru na Silvestra, lidi se tlačili do vagonů a já z toho byl vyřízenej, měl jsem tendenci někomu říct Šťastně nověj rok, s někým se obejmout a já tam byl úplně sám. Já žil na kolejích, bylo nás tam pár, všichni byli pryč.

T: Lišily se nějak Vánoce v PL a tady?

R: Tam to bylo hodně obecný, tam je hromada lidí, který nestihneš ani poznat, s nimiž ani nepřiđeš do kontaktu. Jako někdo jede domů, kdo má splněno dobu pobytu, ostatní se sešli na sále, tam byl kapr, salát, byla tam společná příprava, bylo to jen o té večeři, pak se všichni rozprchli. Já jsem to prospal. A pak přijeli naši za mnou, takže jsem to oslavil až s nima. A tady to bylo super, my se smáli, i zvířata slavili Vánoce s náma, krmili jsme srnky, ryby, naše zvířata jsme obdarovali tou hojností, byly jsme spolu. Pro mě to bylo neuvěřitelný Vánoce. S tím, že odešli 4 lidi před Vánocema, tak s tím pro mě skončilo nějaký omezení projevu, to byla taková koalice, která se rozlejšala. A táta je na mě hrozně naštvanej, táta řekl, že nepřiđe. Tak t mě odrovnalo s tím, že to mělo aspoň pokrok, že mi táta zavolal na Štědrej den. Mě z toho bylo blbě, že jsem v tom sám, ale nakonec to dopadlo dobře.

T: Myslíš, že svátky by mohly bejt riziko?

R: Svátky ani ne, já to mám spíš jako s ročníma obdobíma, jako léto, podzim.

T: Jak hodnotíš rituály v komunitě?

R: Já jsem dokončil Červeňák, po 5 měsících. Tam to záleží na tobě, jak to ukončíš. Já tam potkal kluka, kterej tam měl cedulku, že dokončil a ještě než já jsem vylezl, on se tam vrátil úplně vyřízenej. Já jsem to bral hrozně jako pohádku a prostě nic. Ale teď tady vím, že je důležitý, jak k tomu přistupuješ, jak to máš v hlavě srovnaný. Já to chci dodělat, chci jít k rituálu, chci to dokončit, jít na doléčovák. Ty rituály jsou o tom, dotáhnout to do konce, ty rituály tomu pomáhaj, že si to člověk uvědomí.

15.

T: Mohla bys říct, jakej svátek byl pro tebe nejpodstatnější?

R: Nejvýraznější jsou určitě Vánoce, pak Silvestr, narožky. Vánoce jsem měla krásný, hodně dárků, celá rodina jsme byli pohromadě. V průběhu tam byli nějací nevlastní otcové a tak. Pak když jsem začala brát, tak jsem dvoje Vánoce neslavila s rodinou, na ty jedny Vánoce oni odjeli pryč, protože to nešlo se mnou vydržet a na ty jedny jsme sice byli spolu v bytě, ale vlastně nebyli. Na to nerada vzpomínám, bylo to hnusný, bylo to mojí vinou. A jinak když jsem

nebydlela doma a brala jsem, tak na ty Vánoce jsem přijížděla domů, že jsem na ty Vánoce doma byla a někdy jsem byla na jedech, že jsem si šla někam tajně šlehnout nebo tohle a někdy jsem třeba úplně abstinovala. A letos jsem strávila tady Vánoce.

T: V tom dětství to bylo takový rodinný teda, praktikovali jste různé ty rituály?

R: Jo, cukroví, to peče babička, je spousta druhů, je to nádherný a pak se strojí stromeček, obědvá se polívka a pak je večere slavnostní, kapr a salát, šampaňský, ale to už já nemůžu. Koledy, zvonění zvonečkem, klasika, dárky, pohádky.

T: Byly nějaký Vánoce, který by se vymykaly tomuhle pevnému řádu, jaké jste tam měli?

R: Nevybavuju si nic takovýho. Žádný extrém si nepamatuju.

T: A když jsi začala brát?

R: Tak jednou já jsem omdlela na Vánoce ve vaně. Ono jako ze začátku máma nevěděla, že beru, pak už jsem jí přišla divná, pak už o tom byla přesvědčená, já byla hrozně zlá.

T: V čem se to změnilo ty Vánoce teda?

R: No že mě už to tak nezajímalo ty Vánoce. Já jsem na ty dvoje Vánoce, který byly hnusný kvůli tomu, že jsem brala, tak to bylo vyhocený, hodně napjatý, bylo to o tom odhalení té závislosti. Pak jsem na ty Vánoce abstinovala, tak to jsem byla protivná, já si nechtěla v tom být dávat prostě no, jenže jsem to neustála a byla jsem protivná, hnusná, odjela jsem o den dřív, hádala jsem se s nima.

T: Takže ses prostě držela abstinovat. Jak to bylo s užíváním po těch Vánocích, na Silvestra?

R: No, jak byly peníze, nedá se říct, že bych brala na Silvestra víc. Já jsem spíš víc asi pila na Silvestra ze začátku, klidně i od rána, jinak nevím. A říkám, jak to zrovna vyšlo.

T: A jaký byl Štědrý den tady?

R: Mně se to moc líbilo, ani to nebyl depresivní, já jsem byla v kuchyni, to byl trochu stres, já jsem nebyla zvyklá dělat ty přípravy, to jsem nikdy nedělala, to vždycky máma a babička, takže jsem si aspoň říkala, že to bylo takový zadostiučinění, že dřív všichni lítali kolem mě, tak budu já lítat kolem ostatních. Pak N Silvestra jsem měla divný pocit, na rozhledně, to jsem se ptala sama sebe, co je to za Silvestra? Bylo to zvláštní, že jsem po takový době střízlivá.

T: A myslíš, že jsou ty svátky pro tebe rizikový, až vyjdeš ven?

R: Nejvíce ten Silvestr asi. Ty Vánoce ne. Ale když jsme bouchali ty Rychlý špunty, tak tam byly nějaký chutě, ač jsem si říkala, že je to blbost. Ale jak se na to ptáš, tak mi to dochází, že vlastně jsem ty chutě měla a že by to mohl být jako problém no.

T: Myslíš, že rituály v komunitě mají nějaký význam?

R: Já začnu tím konečným, ten má myslím velkou důležitost, protože je fakt, že my jsme lidi, kteří mají tendenci věci nedokončovat, že tím rituálem se to stává takový celistvý ta léčba a já to chci dotáhnout a ten rituál na mě působí hodně magicky, i tou atmosférou, tou symbolikou. Ten přijímací rituál byl takovej normální, já jsem tehdy nechápala, proč mám nějaký rituál dělat. Bylo to spíš o těch kardinálních pravidlech. Hodně jsem změnila pohled na tu léčbu.

16.

T: Můžeš říct, na jaký svátek máš nejsilnější vzpomínky?

R: Vždycky ty Vánoce, jiný svátky nevnímám. Vždycky to bylo hezký, dokud jsem věřila na Ježíška, rodiče žijou spolu, objížděli jsme sourozence, babičky. Když jsem byla větší, moc jsme už neudržovali kontakt s tou širší rodinou, já jsem vždycky chtěla mít na Vánoce kolem sebe hodně lidí, tak to bylo pro mě takový smutnější. Ani nevím, proč se to rozpadlo. A já mám pak dva dny po Vánocích narožky, takže se to pak přelilo v ty narožky.

T: Dodržovali jste všechny ty klasický přípravy?

R: No, my koupili kapra, šli jsme ho pustit do vody a tak. Ale já jsem pak ty Vánoce a vůbec jako konec roku přestala mít ráda, že jsem si vždycky připadala tak nějak sama.

T: Když jsi začala brát, tak ty Vánoce vypadaly jak?

R: Já jsem byla nějaký čas na ulici a přes ty vánoce mě třeba naši vzali domu, ale nebylo to nějak veselý teda.

T: Jakože ti něco vyčítali?

R: Já nevím, prostě nebyla dobrá atmosféra. Mně to přišlo, jako by mi ty rodiče dávali nějakou šanci a já na to kašlala, my jsme ty Vánoce trávili pokaždý společně, i když jsem různě pendlovala po bytech a tak. Já dostala od babiček peníze, který jsem okamžitě profetovala nebo mobil, který jsem prodala. A pak ty poslední jsem trávila s přítelem, ale to bylo taky u nás doma.

T: Jo, a měla jsi ve vztahu k tomu užívání nějaký zvláštní způsoby slavení?

R: Na ty první Vánoce jsem byla týden střízlivá, já jsem cítila doma tu rodinu a pohodu a chtěla se na to úplně vykašlat a vydržela jsem to asi týden. A potom jsem už byla zmaštěná na Vánoce.

T: A myslíš, že jsi brala v tom období víc nebo si dát něco jinýho?

R: Jo, já jsem si dávala víc, určitě.

T: Myslíš, že ty svátky jsou pro tebe nějak rizikový?

R: No, asi snad ne, i když já ten konec roku snáším celkem blbě, ale tady to bylo příjemný. Tady bylo hodně lidí, hodně se mi to líbilo ty Vánoce. Jako já vím, že kvůli Vánocům tady odešli 4 lidi, ale já to vnímala pozitivně. Spiš to bude záležet na tom, s kým a kde budu. To je stejný jako na toho Silvestra.

T: A jak vnímáš rituály tady v komunitě?

R: Pro mě jsou hrozně důležitý, jako zažila jsem ukončovací, to byla síla no. Ten člověk si to uzavře jako nějakou kapitolu prostě.

17.

T: Můžeš říct, na jakej svátek máš nejsilnější vzpomínky, co jste nejvíc slavili?

R: Asi Vánoce jako pro každého. Já jsem je trávil doma, jsem ze spořádaný rodiny, nějaký tradice rodinný tam byly a do nějaký doby to bylo v pohodě, pak jsem začal brát perník, ale i tak jsem trávil doma s rodičem. Jedině minulej rok jsem je trávil na ulici. Jinak jsem to dělal tak, když jsem bral, že jsem šel a koupil jsem si hned po tý večeři. Narozeniny to samý prostě no. A Silvestra jsem prožíval s třídou a na vejšce jsem chodil mezi lidi, já jsem bral dva roky perník, pak jsem byl pět let čistej a teď jsem bral opiáty.

T: Jak se to prožívání Vánoc změnilo, když jsi bral perník?

R: No, tak já jsem byl normálně u rodičů, ale ráno jsem se vytratil, šel jsem si obstarat nějaký perník, potom jsem žil s přítelkyní, tak jsme brali společně, ale mimi to, že jsem byl pod vlivem, se to nijak nezměnilo. Ale naši si ničeho nevšimli.

T: Pak jsi abstinovat, pak jsi bral opiáty, nějak se to vnímání Vánoc posunulo?

R: Tak já to mám spíš tak, že se to vnímání těch Vánoc přeměňuje věkem, že já ty vánoce neměl pro koho slavit, nemám děti, takže už jsem to neprožíval tak, jako dřív.

T: Když bychom to teď brali z pohledu užívání, byla tam nějaká tendence užívat jinak, než obvykle?

R: Ne, mně se nic neměnilo, zahánět nějaký smutky, to vůbec. Já jsem byl buď s rodičema, nebo s přítelkyní, takže u mě se nic neměnilo, ani navíc, ani míň. Já jsem se ani neomezoval, ani nebral víc.

T: Jak jsi prožíval vánoce tady?

R: Super úplně. Já jsem jeden z mála, kterej z toho neměl strach tady. Já se tady cejtím dobře, pro mě je to prostě nová rodina, těšil jsem se na to, pročistila se atmosféra. Odešli tady čtyři lidi, tam byl trochu to, že ty lidi jdou ven, jdou prostě brát a nikdo nejsme tady natolik silné, aby se nás to nedotklo. Ty lidi tady rozhlašovali, že jdou brát, než odešli, tak bylo těžký to ustát, takže asi takhle. Pak na toho Silvestra to bylo taky celkem fajn.

T: A byl jsi v kontaktu s rodinou?

R: Já s nima volal na Štědrej den, ale snažím se ten kontakt co nejvíc omezit s venkem, snažím se soustředit na sebe.

T: Myslíš, že jsou rituály v komunitě podstatný?

R: Jsou hodně důležitý, jsou důležitý, že se ty lidi naučí to slavit a zároveň slouží ke stmelení kolektivu.

T: Ty jsi zažil nějaký rituál už tady v komunitě?

R: Já zažil dva ukončovací, víc přijímacích, má to velkou výhodu proti tý léčbě v PL, ty různý rituály, i ty bojovky, jakýkoli společný program je dobrej z pohledu toho kolektivu a mám rád, když je kolektiv stmelenej a užívá si jednu věc společně.

11.3. Seznam použitých zkratek

aj. – a jiné

a kol. – a kolektiv

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

kap. – kapitola

např. - například

o. s. – občanské sdružení

popř. – popřípadě

resp. – respektive

str. - strana

tj. – to jest

TK – terapeutická komunita

tzv. – takzvané